

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ШЕЛЕСТ ЗОРЯНА ОЛЕГІВНА

ОРГАНІЗАЦІЯ І ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
УКРАЇНИ

Спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування
Освітньо-професійна програма – Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконала
студентка групи ФФм-21
З. О. Шелест

Науковий керівник:
канд.екон.наук, доцент, І. Й. Круп'як

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
« ____ » _____ 2023 р.

Завідувач кафедри:
_____ д.е.н., проф. А. І. Крисоватий

Тернопіль – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ	6
1.1. Соціально-економічний зміст та значення організації виконання місцевих бюджетів України	6
1.2. Організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів України	14
Висновки до розділу 1	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ	26
2.1. Моніторинг діючої практики організації виконання місцевих бюджетів України	26
2.2. Системний аналіз факторів впливу на виконання доходів місцевих бюджетів України	32
2.3. Оцінка ефективності виконання видаткової частини місцевих бюджетів України	42
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ	51
3.1. Напрями підвищення ефективності організації виконання місцевих бюджетів України	51
3.2. Імплементация зарубіжного досвіду організації виконання місцевих бюджетів у вітчизняну практику	58
Висновки до розділу 3	64
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	69

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку кризових явищ економіки України важлива роль належить проблемам організації та виконання місцевих бюджетів. Саме від дієвого управління бюджетними коштами, від фінансових можливостей органів місцевого самоврядування залежить покращення матеріального добробуту населення, вирішення їх соціальних та економічних питань, якість надання суспільних благ.

Вітчизняна система місцевих бюджетів перебуває в стадії реформування, причинами цього є реформа фінансово-бюджетної децентралізації за передумов нерівності соціального та економічного розвитку територій, а також нестача власної дохідної бази місцевого самоврядування, їх висока залежність від державного бюджету.

Основними питаннями, які виникають на етапі розвитку місцевих громад є пошук шляхів для вдосконалення механізмів формування та використання ресурсів місцевих бюджетів, активізація резервів збільшення доходів з метою підвищення ефективнішої реалізації власних повноважень.

При наявності достатньої кількості фінансових ресурсів місцевих бюджетів, закріплюється економічна самостійність органів місцевого самоврядування, відбувається активізація господарської діяльності на конкретній території, відбувається розширення інфраструктури, що сприяє підвищенню рівня життя населення.

Дефіцит бюджетних коштів, зростання зовнішніх запозичень, недостатній рівень дохідної бази, наслідком чого є розбалансування державного і місцевих бюджетів, нерівність соціально-економічного розвитку регіонів, свідчать про те, що здійснені реформи в бюджетній сфері з часу прийняття Бюджетного кодексу 2001 року виявилися малоефективними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реформування організації та виконання місцевих бюджетів в Україні є предметом постійної дискусії науковців, політиків і практиків. Вагомі результати дослідження, щодо

виконання місцевих бюджетів у своїх працях висвітлювали такі науковці, як С.А. Буковинський, О.Д. Василик, В.І. Кравченко, П.В. Мельник, Н.В. Осадчук, К.В. Павлюк та багато інших вчених.

Водночас більш ґрунтовного дослідження потребують питання, що стосуються організації та проблем виконання місцевих бюджетів України.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є вдосконалення організації виконання місцевих бюджетів України.

Для досягнення поставленої мети в роботі було передбачено вирішити наступні *завдання*:

- розкрити соціально-економічний зміст та значення організації виконання місцевих бюджетів України;
- дослідити організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів України;
- провести моніторинг діючої практики організації виконання місцевих бюджетів України;
- проаналізувати фактори впливу на виконання доходів місцевих бюджетів України;
- оцінити ефективності виконання видаткової частини місцевих бюджетів України;
- запропонувати напрями підвищення ефективності організації виконання місцевих бюджетів.
- дослідити можливості імплементації зарубіжного досвіду організації виконання місцевих бюджетів у вітчизняну практику.

Об'єктом дослідження є організація та виконання місцевих бюджетів України.

Предметом дослідження є механізм організації виконання місцевих бюджетів України.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є фундаментальні положення бюджетної теорії, теорії місцевих фінансів, теорії функціонування державного та місцевих бюджетів, теорії модернізації, наукові

праці українських та зарубіжних вчених щодо організації та виконання місцевих бюджетів України. У процесі дослідження використані загальні методи наукового пізнання такі, як: спостереження, опису, порівняння, розрахунку, аналізу, графіка (при створенні схем та графіків), абстрактно-логічне та теоретичне узагальнення (у формулюванні й обґрунтуванні висновків).

Теоретично-інформаційну базу дослідження склали: закони України, укази Президента України, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, звітні та статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України; аналітичні матеріали Національного інституту стратегічних досліджень; звіти науково-дослідних центрів та установ, а також праці вітчизняних та закордонних авторів з даної проблематики дослідження.

Теоретична новизна одержаних результатів полягає в узагальненні та систематизації теоретичних положень і формуванні практичних пропозиції щодо організації виконання місцевих бюджетів України.

Практична значимість одержаних результатів полягає у тому, що наведені висновки у роботі, підходи та обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення організації виконання місцевих бюджетів можуть бути використані у діяльності органів місцевого самоврядування.

Апробація результатів дослідження. За результатами дослідження опубліковано тези доповідей на тему «Проблеми виконання місцевих бюджетів» на Дев'ятій заочно-дистанційній науковій конференції студентів і молодих вчених «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (м. Тернопіль, 22 квітня 2023 р.); «Фактори впливу на доходи місцевих бюджетів України» на Дев'ятих Всеукраїнських читаннях пам'яті С. І. Юрія (17 листопада 2023 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Обсяг роботи становить 73 сторінок, в тому числі 8 таблиць, 24 рисунки, кількість використаних джерел – 51.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

1.1. Соціально-економічний зміст та значення організації виконання місцевих бюджетів України.

Бюджетом, перш за все, можна назвати створення та витрачання фонду грошових коштів, які призначені для фінансового забезпечення функцій держави та місцевого самоврядування; по-друге, бюджет – інструмент реалізації соціально-економічної політики та публічної політики.

«Місцеві бюджети є системою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля забезпечення місцевими органами покладених на них завдань та функцій – як делегованих, так і власних» [48, с. 1280]. Вони є самостійними, це підтверджується тим, що до них закріплені відповідні джерела доходів; місцеві органи наділені правом встановлювати напрями використання бюджетів згідно з законодавством України, правом незалежно одне від одного та самостійно розглядати і затверджувати відповідні місцеві бюджети.

О. П. Кириленко трактує місцевий бюджет за трьома аспектами. «Перший: це правовий акт, відповідно якого виконавчим органам влади наділено легітимне право розпоряджатись певними фондами грошових ресурсів. Другий: кошторис доходів і видатків відповідного місцевого органу влади або самоврядування. І третє – економічна категорія» [19].

І. І. Єфремова характеризує «місцеві бюджети, як економічну категорію, що виражає сферу економічних відносин суспільства, асоційованих з формуванням, розподілом та використанням централізованих грошових коштів, якими розпоряджаються місцеві органи влади, вони призначені задля соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни» [15, с. 159].

За визначенням Сунцової О.О. «місцеві бюджети - це сукупність розподільчих відносин, котрі виникають у зв'язку з утворенням та використанням фондів грошових засобів місцевих органів влади в процесі перерозподілу національного доходу для забезпечення розширеного відтворення й задоволення соціальних потреб суспільства» [43].

Місцеві бюджети є частиною бюджетних відносин, отже мають ті ж самі ознаки, що притамані фінансам в цілому, хоча й мають свої особливості, відрізняючись від інших сфер і ланок фінансових відносин.

Суб'єктом місцевих бюджетів України є територіальна громада та органи місцевого самоврядування, їх правовий статус закріплено в Конституції України.

Об'єктом є бюджетні ресурси, які мобілізують, розподіляють та використовують місцеві органи влади задля виконання покладених на них завдань та функцій.

«Економічну сутність місцевих бюджетів можна споглядати у їх призначенні. Їх виконавчими функціями є (рис. 1.1):

- регулююча - інструмент впливу місцевих органів управління на економічно-соціальні процеси в регіонах;
- перерозподільча - формування, розподіл, використання фондів фінансових ресурсів, які складають матеріальну основу діяльності місцевих органів влади;
- соціальна – база , що забезпечує соціальні гарантії населення, які задекларовані в Конституції України;
- стимулююча – стимулювання економічної діяльності через систему бюджетного регулювання, з метою ліквідації відмінностей в соціальному та економічному розвитку регіонів України, які мають різний економічний потенціал;
- контролююча – проводить контроль щодо надходження та використання коштів підвідомчих місцевим органам влади установ, підприємств, організацій» [29].

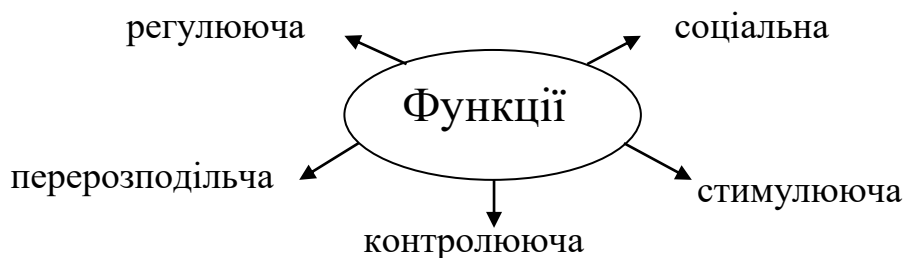

Рис. 1.1. Виконавчі функції місцевих бюджетів України

Примітка: Складено автором на основі [29]

Основою для розвитку громади є місцевий бюджет, центральною та однією з головних стадій бюджетного процесу є організація виконання місцевого бюджету.

Фактори, які впливають на формування місцевих бюджетів та їх використання:

- «економічні, пов'язані з макроекономічними процесами, які відбуваються у сфері суспільного виробництва. До них входять: валовий внутрішній продукт, економічне зростання або спад виробництва, інфляція, безробіття;

- соціальні - фінансові ресурси, які спрямовані на освіту, соціально-культурні заходи, охорону здоров'я, соціальний захист населення, а також величину суспільного фонду споживання; розмір споживчого кошика; обсяг і рівень заробітної плати різних категорій працюючих; товарообіг державної та комерційної торгівлі; мережу дошкільних, шкільних, професійно-технічних навчальних закладів та вузів;

- політичні, пов'язані з підтриманням внутрішнього правопорядку, управлінням регіоном» [31].

З точки методології важливою є структуризація місцевих фінансових ресурсів.

Мсцевими бюджетними ресурсами є фонди коштів, які створюють та використовують для соціального та економічного розвитку регіонів.

Головною ланкою місцевих бюджетних ресурсів наділені доходи місцевих бюджетів. Бюджетним кодексом, Законом про Державний бюджет на відповідний рік, Законом «Про місцеве самоврядування», чинним податковим законодавством визначено порядок формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Кошти суб'єктів господарювання є другою ланкою місцевих бюджетних ресурсів. До них відносимо: фінансові ресурси підприємств комунальної власності, комунальних банків й інших фінансово-кредитних установ, також ресурси підприємств різної форми власності, які використовуються ними задля фінансування соціально-культурних і житлово комунальних об'єктів.

Спеціальні регіональні фонди займають третю ланку місцевих бюджетів, їх можуть формувати запозичені ресурси та добровільні внески фізичних чи юридичних осіб.

Головними завданнями місцевих бюджетів є забезпечення належного функціонування та фінансування соціально-економічних процесів, розвитку територій в умовах трансформації економіки України.

«За своєю сутністю та функціями місцеві бюджети знайшли свій прояв в деякому комплексі юридичних норм та правил, які регулюють дану сферу фінансових відносин. Їх можна тлумачити як місцеві фінансові інститути, які складаються з місцевих бюджетів, податків та зборів, цільових фондів органів місцевого самоврядування, комунального кредиту, місцевих позик, господарств та об'єктів комунальної власності» [18] (рис.1.2).

Виходячи із поглядів науковців, стосовно визначення поняття «видатки місцевих бюджетів», їх можна трактувати, як:

- точне відображення завдань та функцій, які покладені на місцеву владу;
- система економічних відносин, котрі з'являються в процесі виконання централізованого фонду грошових коштів;

Центральним місцем у системі місцевих фінансових інститутів наділено місцеві бюджети, яких зараз є понад 12 тис. Відповідно до Бюджетного кодексу України, місцевими бюджетами визнаються: бюджет Автономної Республіки

Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. В свою чергу бюджети місцевого самоврядування – це бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах).

«Протягом останніх років у місцевих бюджетах зосереджується практично половина бюджетних ресурсів України, їх рахунком проводять задоволення потреб населення відповідних територіальних формувань. Доходи місцевих бюджетів складають податкові та неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, кошти з державного бюджету у вигляді дотацій і субвенцій, які призначені для фінансування делегованих повноважень органів місцевого самоврядування і проведення фінансового вирівнювання» [18].

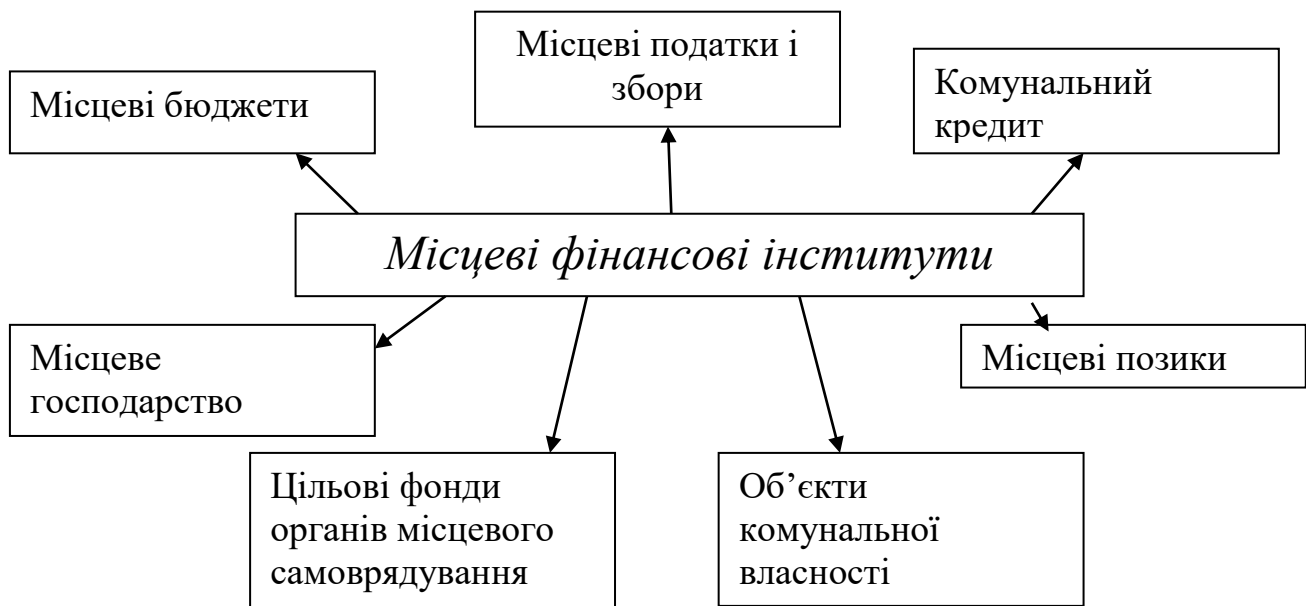

Рис. 1.2. Склад місцевих фінансових інститутів

Примітка: Складено автором на основі [18]

На сучасному етапі розвитку економічних відносин в Україні роль організації місцевих бюджетів в соціальному та економічному функціонуванні значно посилюється, що вказує на необхідність зміцнення та розширення фінансової бази органів місцевої влади, вирішення ряду проблем які пов'язані із використанням фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць.

Перебіг виконання місцевих бюджетів є важливою стадією бюджетного процесу, адже він відображає:

- точність прогнозів показників видатків та доходів;
- досягнутість конкретних результатів бюджетної діяльності відносно визначених завдань;
- ефективність виконання роботи стосовно мобілізації доходів до місцевих бюджетів;
- досягнутість фінансової самодостатності органів місцевого самоврядування.

Для ефективного виконання місцевого бюджету доцільно дотримуватись таких принципів:

- чітко розмежовувати повноваження всіх учасників процесу виконання бюджету і скоординованість їхньої діяльності;
- прийняття відповідних зобов'язань, щодо обсягів кошторисних призначень і бюджетних асигнувань;
- доцільність, ефективність та економне використання бюджетних коштів;
- своєчасне складання повноти і правдивості звітності;
- безперервний зовнішній та внутрішній контроль.

Завдяки вищезазначеним принципам відбувається розробка, розгляд, затвердження та організація виконання бюджету.

Стан місцевого бюджету, як фінансового плану, характеризується такими показниками :

- рівновага (баланс) видатків та доходів бюджету;
- бюджетний дефіцит (перевищення видатків над доходами);
- бюджетний профіцит (перевищення доходів над видатками).

Якщо брати до уваги практичну сторону, то виконати місцевий бюджет – це мобілізувати доходи, які заплановані, а також профінансувати видатки в повному обсязі, що передбачені відповідним рішенням. В загальному забезпечують виконання місцевих бюджетів державні адміністрації, виконавчі

органи відповідних місцевих рад, якщо такі органи не створенні, то сільські голови (рис.1.3).

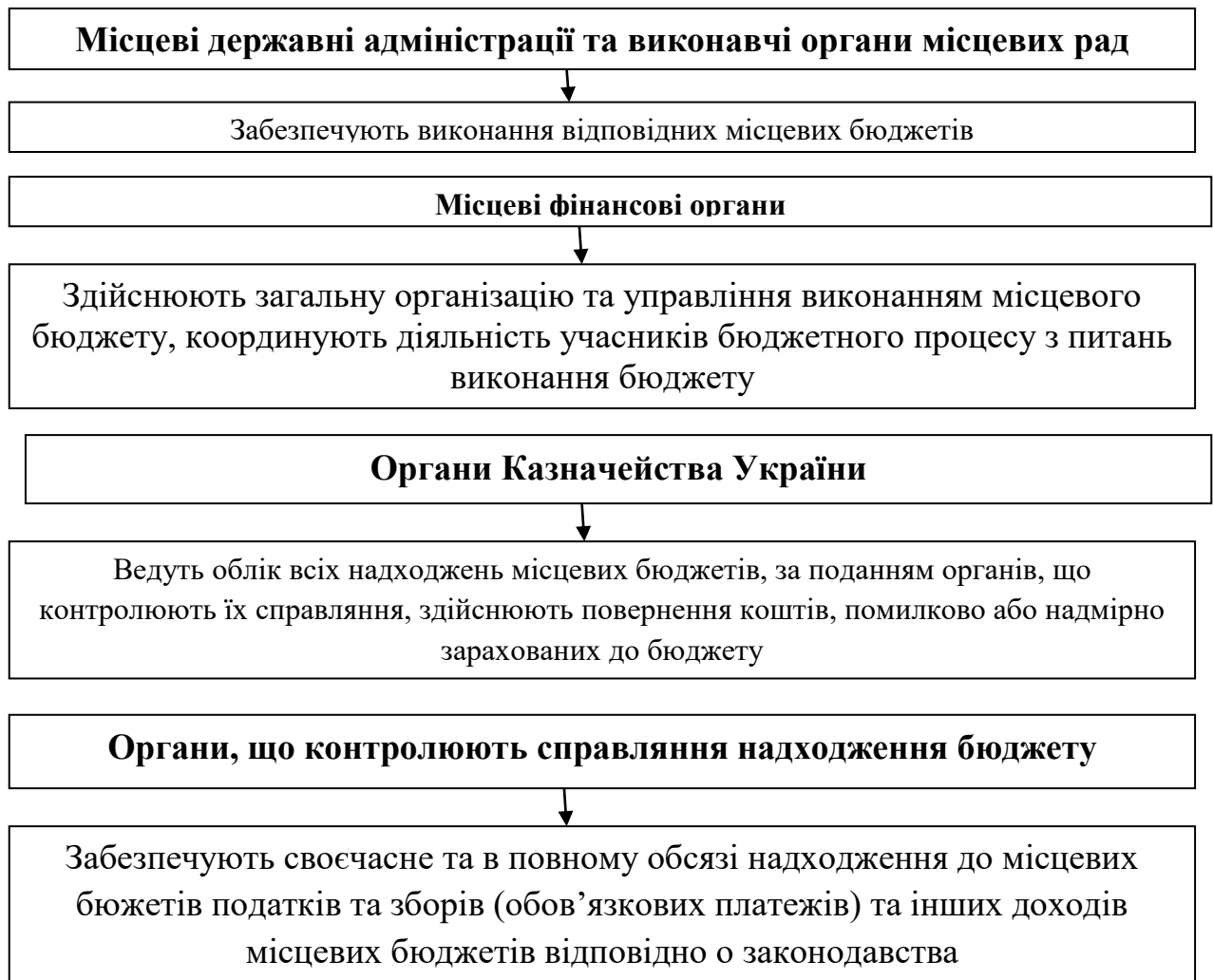

Рис. 1.3. Органи, які задіяні в процесі виконання місцевих бюджетів

Примітка: Складено автором на основі [8]

Органи, які відповідають за справляння надходжень бюджету, контролюють своєчасне й в повному обсязі надходження до місцевих бюджетів зборів, податків та інших доходів відповідно до законодавства.

З дня зарахування на єдиний казначейський рахунок, або на рахунки, які відкриті в установах банків державного сектора доходи визнають зарахованими до місцевого бюджету, і не можуть акумулювати на рахунки органів, які є контролюючими за справляння надходжень бюджету.

Сутність вищевикладеного зводиться до того, що важливим інструментом регулювання пропорцій та темпів розвитку не тільки на макрорівні, а також на рівні конкретної адміністративно- територіальної одиниці є бюджет. Адже, він є тим самим важелем, через який місцеві органи влади мають вплив на економічні та соціальні процеси підвідомчих територій.

Таким чином, організація виконання місцевих бюджетів є одним із механізмів, за допомогою яких проводять перерозподіл валового внутрішнього продукту, в першу чергу посеред окремих соціальних груп, територій і населення. Відтак, наскільки раціонально збудована система місцевих бюджетів, настільки ефективним буде функціонування всієї бюджетної системи та успішним проведення фінансової політики.

1.2. Організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів України

У сучасних умовах, відповідно до нормативно-правових актів визначається процес формування коштів місцевих бюджетів, практичні обов'язки, завдання та відповідальність учасників бюджетування на рівні місцевого самоврядування.

Базовими нормативними актами, що регламентують функціонування місцевих бюджетів, є: Конституція України (1996 р.), Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.), Податковий кодекс України (2010 р.), «Про місцеві державні адміністрації» (1999 р.), Бюджетний кодекс України (2010 р.), щорічні закони про Державний бюджет України.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцевий бюджет є планом утворення та формування фінансових ресурсів, які є необхідними задля забезпечення повноважень та функцій місцевого самоврядування. В ньому ж введені поняття «обласний бюджет» та «районий бюджет», які націленні задовільнити спільні інтереси громад в кордонах областей та районів, що сприятиме урівноваженню їх розвитку. Але слід

пам'ятати, місцеві фінанси – самостійні та не можуть включатись до інших бюджетів [16].

Конституція надає можливість територіальним громадам об'єднувати на договірних засадах об'єкти комунальної власності, кошти бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ. Важливим є положення Основного Закону про те, що держава фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів відповідних бюджетів. Крім того, відзначено, що витрати органів місцевого самоврядування, які виникають внаслідок рішень державної влади, компенсуються державою.

Згідно Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» органів місцевого самоврядування наділено повноваженнями складати, схвалювати прогнози місцевих бюджетів, розробляти та затверджувати їх виконання. З власних джерел і загальнодержавних податків, зборів та інших дев'яти платежів, які визначені в законодавстві надходять доходи до бюджетів територіальних громад. Їх склад зазначено в Бюджетному кодексі України та Законом України «Про державний бюджет». В Бюджетному кодексі України бюджет поділяється на два фонди: загальний та спеціальний, також там визначено їх складові частини. Такий розподіл дозволено проводити лише в межах бюджетних призначень, він відбувається протягом ухвалення відповідних рішень органами місцевої влади, в яких також є можливість приймати рішення щодо утворення резервного фонду. Розмір резервного фонду відповідно чинному законодавству може складати до 1% обсягу видатків загального фонду.

Органи місцевого самоврядування вирішують напрями, цільове спрямування та розміри видатків бюджетів територіальних громад, на розвиток громади виділяється частина коштів з спеціального фонду.

Для формування та виконання місцевих бюджетів доцільно враховувати відповідності між повноваженнями та фінансовими ресурсами щодо здійснення видатків. Не завжди таку відповідність досягають, на це впливає

недоотримання дохідної частини до бюджетів місцевого самоврядування. Через це передбачено здійснювати бюджетне вирівнювання, воно проводиться шляхом профінансування окремих видатків місцевих бюджетів. Міжбюджетні трансфери є основними інструментами для вирівнювання фінансової спроможності.

Бюджетний кодекс України, прийнятий 21 червня 2001 р., став базовим законом, у ньому врегульовано основні засади, принципи, процедури, методологію, механізм взаємодії учасників планування та виконання бюджетних видатків.

У Бюджетному кодексі України зазначено, що до місцевих бюджетів належать бюджети областей, районів, бюджети районів у містах, бюджети місцевого самоврядування та бюджет Автономної Республіки Крим.

Безпосередню та опосередковану роль в процесі управління видатками місцевих бюджетів відіграють суб'єкти управління, система яких зображена на рис.1.4.

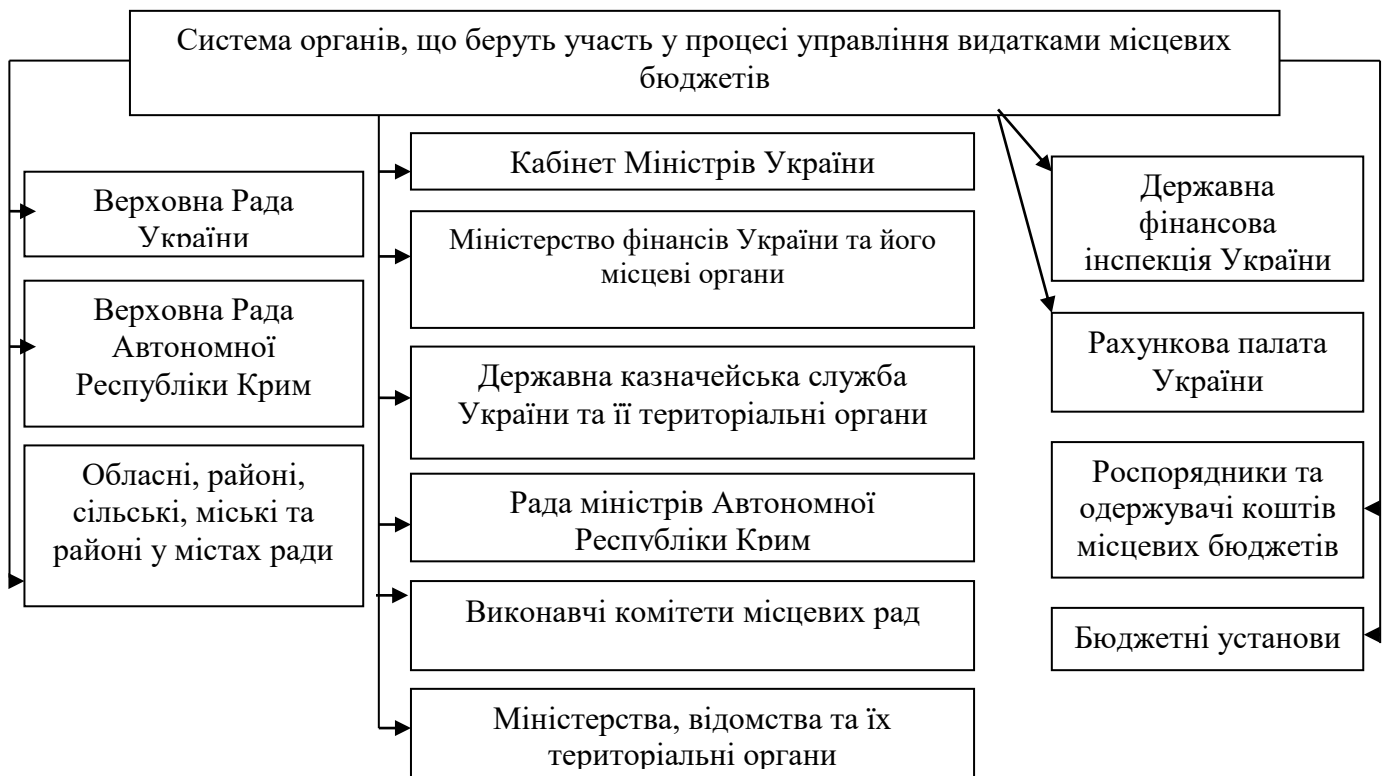

Рис.1. 4. Суб'єкти управління видатками місцевих бюджетів

Примітка. Побудовано автором на основі [32]

Згідно з Бюджетним кодексом України, є три групи повноважень, які здійснюють видатки бюджетів. До першої групи відносять повноваження, які відповідають функціям держави та можуть бути передані місцевому самоврядуванню задля забезпечення їх ефективнішого використання на основі принципу субсидіарності. Ці видатки виконуються коштом місцевого бюджету і за рахунок трансфертів з Державного бюджету України. Повноваженнями, які відносяться до другої групи, є: реалізації прав та обов'язків місцевого самоврядування, котрі мають місцевий характер. Їх також здійснюють за рахунок коштів місцевих бюджетів і трансфертів з Державного бюджету України. Третьою групою є повноваження, які забезпечують конституційний лад в державі, державну цілісність та суверенітет, належне судочинство. Такі видатки здійснюються коштом Державного бюджету України.

Видатки місцевих бюджетів можуть відповідати за виконання власних і делегованих повноважень.

За новим механізмом організації міжбюджетних відносин видатки місцевих бюджетів поділяються на дві групи:

- видатки, які враховують під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів (видатки делегують органам місцевого самоврядування органи державної влади, вони є уніфікованими і розмежовуються між такими групами місцевих бюджетів, як: обласні, районні бюджети міст обласного значення, бюджети міст районного значення, селищ та сіл);

- видатки, які не враховують під час визначення обсягу міжбюджетних трансфертів, відповідають власним повноваженням місцевого самоврядування (видатки на позашкільну освіту, соціальний захист та забезпечення, культурно-мистецькі програми місцевого значення, місцеві програми розвитку житлово-комунального господарства та благоустрою населених пунктів, місцеву пожежну охорону, місцеві програми з розвитку фізичної культури і спорту та інші програми, затверджені рішенням місцевої ради).

Становлення систем планування і виконання видатків місцевих бюджетів в Україні, реформування їх складових, а також принципів, методів, процедур,

механізму взаємодії учасників планування, проводилося одночасно із розвитком інституту місцевого самоврядування, удосконаленням нормативно-правової та методологічної бази у сфері бюджетного планування.

Формування і розподіл видатків місцевих бюджетів починається на стадії планування. Усі принципи бюджетної системи, визначені статтею 7 Бюджетного кодексу України, можна вважати принципами раціонального планування видатків місцевих бюджетів.

Принципи формування видаткової частини місцевих бюджетів відображені таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Принципи формування видаткової частини місцевих бюджетів

Принципи	Змістова характеристика
<i>Відповідальність</i>	закріплення видаткових зобов'язань за місцевими бюджетами повинно відповідати наданим органам місцевого самоврядування повноваженням визначати обсяг і структуру видатків
<i>Безперечність</i>	рух фінансових потоків є безперервним
<i>Раціональність</i>	кошти місцевих бюджетів необхідно використовувати ефективно
<i>Соціальність</i>	видатки місцевих бюджетів слід спрямовувати на задоволення безпосередніх потреб населення та на фінансування більшості об'єктів соціальної інфраструктури
<i>Повнота</i>	всі видатки органів місцевого самоврядування відображаються у видатковій частині місцевих бюджетів
<i>Адекватність</i>	заплановані бюджетні видатки мають бути адекватні пріоритетам, що визначені програмами соціально-економічного розвитку регіону
<i>Збалансованість</i>	сума видаткової частини бюджету повина дорівнювати доходам

Примітка. Побудовано автором на основі [23, с. 34-35]

«Зі сторони оптимізації видаткової частини, найбільш важливими є такі принципи, як:

- самостійність, яка показує право місцевих органів влади самостійно визначати напрями задля використання бюджетних коштів;
- результативність та ефективність, згідно з яким досягнення цілей бюджетної політики має забезпечуватись шляхом якісного надання суспільних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів;
- субсидіарність, яка передбачає розподіл видів видатків між рівнями бюджетної системи та ґрунтується на необхідності максимального наближення суспільних послуг до їх споживача» [23] (рис 1.5.).

Рис. 1.5. Принципи раціонального планування видатків місцевих бюджетів України

Примітка. Побудовано автором на основі [23]

Належна організація місцевого бюджету та своєчасне затвердження проекту місцевого бюджету є гарантією ефективного управління бюджетними коштами протягом всього бюджетного року, а це своєю чергою підтримуватиме реалізацію повноважень місцевих органів влад в цій сфері.

Об'єднані територіальні громади постають перед викликом у надзвичайно короткі терміни сформулювати бюджети на плановий рік. Водночас важливо знати всі кроки, яких потрібно дотримуватись з метою організації бюджетного процесу.

Етапи планування виконання місцевих бюджетів зображено на рисунку 1.6.

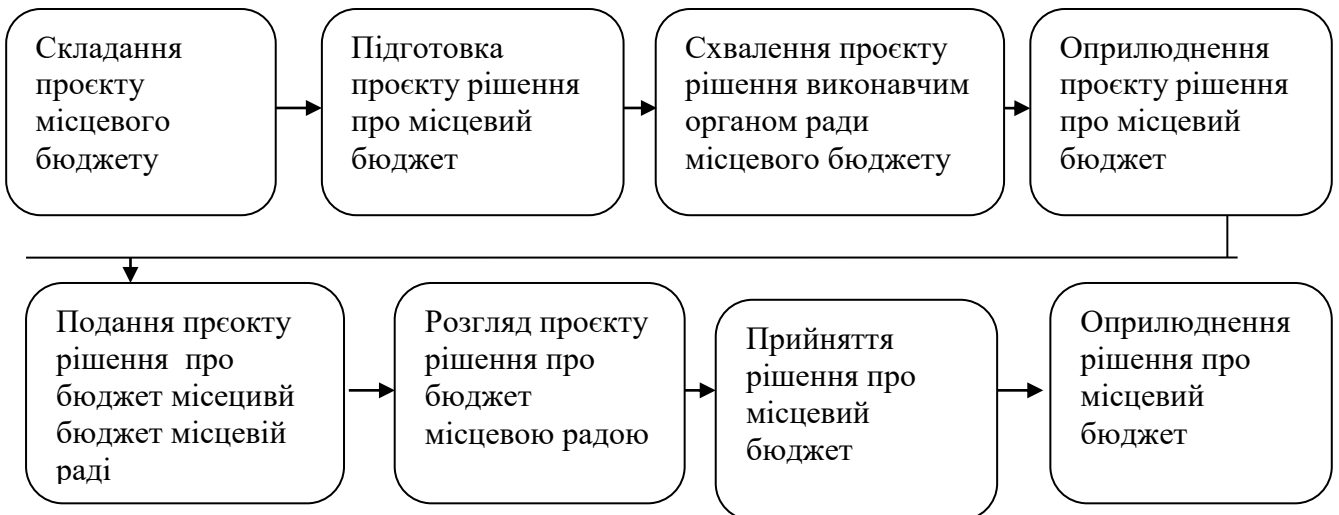

Рис. 1.6. Етапи планування виконання місцевих бюджетів

Примітка. Побудовано автором на основі [42]

В Україні бюджетний процес чітко регламентований бюджетним законодавством. При цьому відносини, які виникають на кожній фазі бюджетного процесу, регулюються Бюджетним кодексом України.

Основну ж роль в процесі підготовки проекту місцевого бюджету приймають місцеві фінансові органи, що забезпечують координацію усіх учасників бюджетного процесу та організують роботу щодо формування проекту бюджету.

Першим етапом, щодо підготовки та затвердження місцевого бюджету на плановий рік є: організаційні заходи з підготовки проекту місцевого бюджету.

Орган місцевої фінансової влади має підготувати план заходів із підготовки проекту місцевого бюджету і проект рішення виконавчого комітету влади, стосовно його затвердження. В свою чергу, виконавчий комітет приймає рішення і доводить його до відповідальних виконавців. Координацію всіх учасників бюджетного процесу при реалізації плану заходів має забезпечити місцевий фінансовий орган.

«План має включати:

- перелік заходів з підготовки матеріалів для складання проекту місцевого бюджету;
- відповідальних за підготовку матеріалів;

- конкретні терміни подання матеріалів;
- інші питання з координації діяльності учасників бюджетного процесу під час складання проєкту місцевого бюджету» [33].

Другим етапом, стосовно підготовки та затвердження місцевого бюджету є розрахунок обсягів доходів місцевого бюджету та граничних обсягів видатків та кредитування для головних розпорядників бюджетних коштів. Так, за участю органів, які контролюють справляння надходжень до бюджету, місцевий фінансовий орган визначає:

- обсяги доходів у розрізі видів надходжень;
- граничні обсяги видатків та надання кредитів з місцевого бюджету у розрізі головних розпорядників коштів;
- забезпечує збалансованість показників бюджету.

Третім етапом є: розроблення та доведення до головних розпорядників інструкції з підготовки бюджетних запитів і граничних обсягів видатків на плановий бюджетний період. На цьому етапі місцевий фінансовий орган затверджує інструкцію з підготовки бюджетних запитів, доводить її та граничні обсяги видатків до головних розпорядників. При цьому, інструкція в собі містить особливості складання бюджетного проєкту, механізм розрахунку показників та систему складання, розгляду та аналізу бюджетних запитів.

Наступним етапом є розроблення бюджетних запитів головними розпорядниками бюджетних коштів та подання їх до фінансового органу.

П'ятий етап, це - аналіз бюджетних запитів головних розпорядників бюджетних коштів та прийняття рішення про включення їх до проєкту місцевого бюджету. Під час цього етапу працівники місцевого органу аналізують бюджетні запити враховуючи їх мету, пріоритетність, а також ефективність використання на них фінанси.

Наступним та важливим етапом підготовки та затвердження використання місцевого бюджету є залучення громадськості до бюджетного процесу. Вдтак, має бути доступ для громади про місцевий бюджет, повинен

проводитись сталий діалог із громадськістю щодо питань планування та використання фінансів місцевого бюджету, застосовувати всі механізми для залучення громадськості до місцевого бюджету.

«Можна виділити основні механізми: залучення засобів масової інформації, громадська рада, громадські слухання, брифінги, консультації, дискусії.

Одним із останніх етапів є підготовка проекту рішення про місцевий бюджет та його подання виконавчому комітету місцевої влади. Місцевий фінансовий орган готує проєкт – рішення місцевої ради про місцевий бюджет, матеріали, які додаються до проєкту рішення та забезпечує подання проєкту рішення на схвалення виконавчим комітетом місцевої ради.

Потім відбувається схвалення проєкту рішення місцевої ради про місцевий бюджет виконавчим комітетом місцевої ради та його оприлюднення.

Виконавчий орган місцевої влади приймає проєкт рішення про місцевий бюджет, направляє його місцевій раді задля розгляду та затвердження. Після цього місцевий фінансовий орган підготовлює пакет документів для оприлюднення. Найпоширеніші способи оприлюднення, це: розміщення на офіційному сайті або в офіційних друкованих виданнях.

На завершальному етапі відбувається розгляд проєкту рішення про місцевий бюджет в місцевій раді, затвердження місцевого бюджету та оприлюднення рішення про місцевий бюджет» [33].

На засіданнях постійних комісій ради та на пленарному засіданні ради представниками місцевого фінансового органу та головними розпорядниками відбувається розгляд проєкту рішення про місцевий бюджет.

Структурні підрозділи виконавчого органу влади опрацьовують пропозиції до проєкту бюджету, місцевим фінансовим органом відбувається розгляд пропозицій до проєкту в межах балансу бюджету.

Місцевий фінансовий орган, наступного дня після підписання головою ради, надсилає рішення про місцевий бюджет Департаменту фінансів обласної державної адміністрації.

Організацію виконання місцевих бюджетів забезпечують:

- Рада міністрів Автономної Республіки Крим;
- місцеві державні адміністрації;
- виконавчі органи відповідних місцевих рад або сільські голови (якщо відповідні виконавчі органи не створені згідно із законом).

На місцеві фінансові органи покладена відповідальність за проведення загальної організації, за управління виконання відповідного місцевого бюджету та за координацію діяльності учасників процесу щодо правил виконання бюджету.

Органами Казначейства України здійснюється казначейське обслуговування всіх бюджетів, проводиться облік усіх надходжень, які стосуються цих місцевих бюджетів, контролюється справляння надходжень бюджету, а також повернення коштів, які надмірно або помилково зараховані до бюджету.

При організації виконання місцевих бюджетів обслуговування бюджетних коштів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ можуть здійснювати установи банків державного сектору за дозволу Верховної Ради Автономної Республіки Крим або відповідної місцевої ради.

За допомогою органів, які контролюють справляння надходжень бюджету, місцеві фінансові органи проводять аналіз та прогнозування доходів. Збори, податки, обов'язкові платежі та інші доходи визначають зарахованими до місцевого бюджету з дня їх зарахування на єдиний казначейський рахунок та на рахунки, які відкрили в установах банків державного сектору та не можуть акумулюватись на рахунках органів, які проводять контроль справлянь надходжень бюджету.

Виконання місцевих бюджетів за видатками та кредитуванням здійснюється відповідно до статей 46-51 Бюджетного кодексу України.

Органами Казначейства України проводяться операції стосовно виконання платіжних доручень розпорядників бюджетних коштів, які оформлені відповідно до вимог законодавства, на підставі підтвердних документів відповідно до взятих бюджетних зобов'язань і нових бюджетних асигнувань за видатками місцевих бюджетів.

Рішення про вписування змін до рішення щодо місцевого бюджету може ухвалити Верховна Рада Автономної Республіки Крим, відповідна місцева рада за підстави офіційного висновку місцевого фінансового органу щодо перевиконання або недовиконання дохідної частини бюджетного фонду, якщо є залишок коштів спеціального та загального фондів відповідного бюджету.

За підсумками першого півріччя та наступних звітних періодів з початку поточного бюджетного періоду може визначитись факт перевиконання дохідної частини загального фонду місцевого бюджету на підставі офіційних висновків місцевого фінансового органу (якщо є умова перевищення доходів загального фонду місцевого бюджету, врахованих у розписі місцевого бюджету на даний період не менш як на 5%).

Недоотримання доходу загального фонду місцевого бюджету характеризується на підставі офіційного висновку місцевого фінансового органу щодо підсумкі квартального звіту, якщо є факт недоотримання доходів загального фонду місцевого бюджету, включених в розписі місцевого бюджету за даним періодом, більше аніж 15%.

Бухгалтерський облік виконання місцевих бюджетів та порядок закриття рахунків місцевих бюджетів ведеться після закінчення бюджетного періоду і виконується відповідно до статей 56 і 57 Бюджетного кодексу України.

«Після того, як закон про Державний бюджет України набрав чинності, органам влади та посадовим особам не дозволено приймати рішення, які призведуть до створення нових витрат місцевих бюджетів, якщо не визначено джерела коштів для забезпечення цих витрат» [6].

Отже, організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів України здійснюється на основі базових нормативних актів, що регламентують функціонування місцевих бюджетів, та відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», бюджетний процес чітко регламентований бюджетним законодавством. При цьому відносини, які виникають на кожній стадії бюджетного процесу, регулюються Бюджетним кодексом України.

Висновки до розділу 1

В сучасних умовах, що місцеві бюджети є системою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля забезпечення місцевими органами покладених на них завдань та функцій.

Головними завданнями місцевих бюджетів є забезпечення належного функціонування та фінансування соціально-економічних процесів, розвитку територій в умовах трансформації економіки України, їх виконавчими функціями є регулююча, перерозподільча, соціальна та стимулююча.

Особливе значення місцевих бюджетів полягає в тому, що вони є: важливим чинником економічного розвитку і фінансової стабільності; інструментом макроекономічного регулювання; важелем здійснення перерозподільних процесів; фінансовою базою місцевого самоврядування; інструментом реалізації державної регіональної політики; планами формування і використання фінансових ресурсів територіальних утворень; основним важелем фінансового вирівнювання; головним джерелом фінансових ресурсів для утримання і розвитку місцевого господарства, розв'язання місцевих проблем.

Виконання місцевого бюджету передбачає механізми отримання доходів та здійснення видатків, які передбаченні в затвердженому бюджеті. Доцільно контролювати та регулювати процес виконання місцевого бюджету, виявляти негативні тенденції в розвитку та запобігати їх, адже в процесі його виконання можуть спостерігатись і відхилення від затвердженого варіанту.

Органи місцевого самоврядування вирішують напрями, цільове спрямування та розміри видатків бюджетів територіальних громад . Організації виконання місцевих бюджетів, є одним із важелів, за допомогою якого проводять перерозподіл валового внутрішнього продукту, в першу чергу посеред окремих соціальних груп, територій і населення.

Формування і розподіл видатків місцевих бюджетів починається на стадії планування. Усі принципи бюджетної системи, визначені Бюджетним кодексом України, можна вважати принципами раціонального планування видатків місцевих бюджетів.

Для ефективного управління бюджетним коштами впродовж усього бюджетного року має бути належна організація місцевого бюджету і своєчасне затвердження його проєкту, що в свою чергу підтримуватиме реалізацію повноважень місцевих органів влад в цій сфері. Основну ж роль в процесі підготовки проєкту місцевого бюджету приймають місцеві фінансові органи, вони ж забезпечують координацію усіх учасників бюджетного процесу та організовують роботу щодо формування проєкту бюджету.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРАКТИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОБЛЕМ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

2.1. Моніторинг діючої практики організації виконання місцевих бюджетів України.

Функціонування місцевих бюджетів за останні роки засвідчує низку проблем та суперечностей, пов'язаних з обмеженістю фінансових ресурсів, недостатньо чітким розподілом видаткових повноважень між різними рівнями бюджетної системи, неефективним використанням бюджетних коштів, низьким рівнем інвестиційної спроможності органів місцевого самоврядування.

Головними проблемами, які зменшують ефективність використання коштів місцевих бюджетів, є :

- відсутність стимулу в головних розпорядників коштами стосовно ефективного використання коштів місцевих бюджетів;
- недостатньо науково-обґрунтованих підходів для проведення оцінки ефективності використання коштів;
- нестача науково-обґрунтованих способів прийняття рішень щодо питань бюджету для вибору оптимального напрямку використання коштів місцевих бюджетів у процесі їх виконання.

Щодо місцевих бюджетів, державна політика базується на тому, що кожен бюджет є самостійним (автономним). По-перше, розпорядники коштів державного бюджету не несуть відповідальності за боргові зобов'язання місцевих бюджетів. По-друге, кожен бюджет наділений власними джерелами доходів і не несе ніякої відповідальності за інші бюджети. Той факт, що бюджети не підпорядковуються один одному, зовсім не означає, що вони в тій чи іншій мірі не залежать один від одного. Основний бюджет – Державний бюджет України, передає частину коштів до місцевих бюджетів.

З метою реалізації реформ місцевого самоврядування і децентралізації влади створені об'єднані територіальні громади (ОТГ), які при умові змін бюджетної системи можуть розширюватись. ОТГ виходить на значно вищий рівень існування, посилюється відповідальність та обов'язки місцевих органів влади.

З прийняттям Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні (розпорядження КМУ від 01.04.2014 №333-р), розпочалось проведення децентралізації в Україні, що забезпечує реалізацію реальних кроків для перерозподілу фінансових ресурсів на користь місцевих органів влади, а також децентралізацію системи міжбюджетних відносин.

«Перед місцевими органами постає важливе завдання – максимально ефективно використовувати фінансові ресурси, вирішенням цього завдання – застосування програмно-цільового методу (ПЦМ). Використання ПЦМ забезпечує планування бюджету на середньострокову перспективу, доцільне використання бюджетних коштів, надання населенню послуг вищої якості, в результаті досягнення значного соціального і економічного ефекту, підвищується обізнаність громадян щодо ефективності витрачання коштів з бюджету територіальної громади» [26].

Отже, всі бюджети, які отримують дотації та / або субвенції з державного бюджету, мають планувати свої бюджети на поточний рік за програмно-цільовим методом.

«До таких бюджетів відносять::

- обласні бюджети та бюджет міста Києва;
- районні бюджети;
- бюджети міст обласного значення;
- бюджети об'єднаних територіальних громад, які утворилися згідно із

законодавством.

Бюджетний процес за програмно-цільовим методом по суті являється циклом, який починається та закінчується з визначення переліку соціальних та економічних проблем і охоплює поетапну реалізацію усіх заходів, необхідних для їх подолання. Фактично ПЦМ є інструментом об'єктивного обґрунтування управлінських рішень про бюджет» [26].

Схему бюджетного процесу, який передбачає використання базових елементів ПЦМ, відображено на рисунку 2.1:

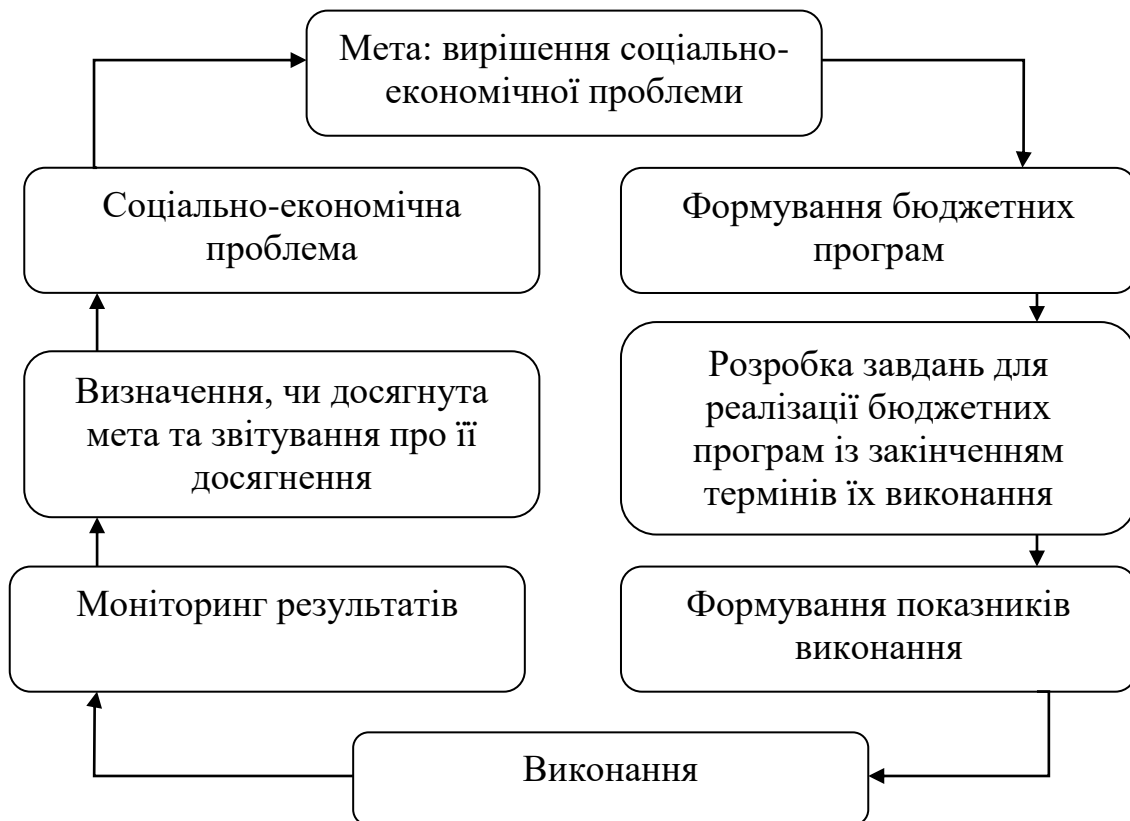

Рис.2.1. Модель бюджетного процесу за програмно-цільовим методом
Примітка. Побудовано автором на основі [39]

ПЦМ у бюджетному процесі, є методом управління коштами бюджетів задля досягнення конкретних результатів за рахунок бюджетних коштів разом із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу.

ПЦМ запроваджують щоб встановити зв'язок між виділенням бюджетних коштів та результатом щодо їх використання.

«До складових елементів бюджетної системи відносяться:

- мета бюджетної програми;
- назва бюджетної програми;
- назва підпрограми ;
- завдання бюджетної програми / підпрограми (одне або більше для кожної програми / підпрограми);

– результативні показники виконання бюджетної програми / підпрограми (затрат, продукту, ефективності, якості)» [42].

Складові елементи багатокомпонентної бюджетної програми відображено на рисунку 2.2.

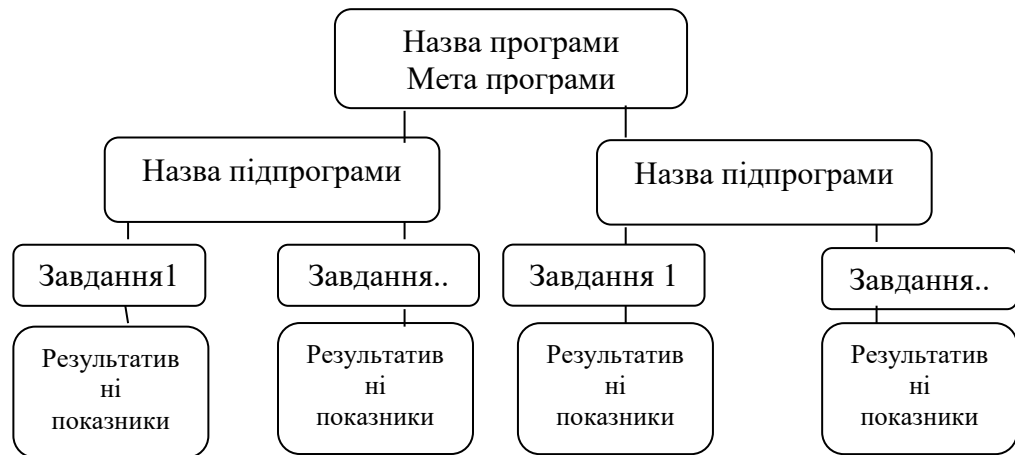

Рис. 2.2. Структура багатокомпонентної бюджетної програми згідно з чинним законодавством України

Примітка. Побудовано автором на основі [42]

Вітчизняна практика показує використання чотирьох груп результативних показників: показники витрат, продукту, ефективності та якості.

Важливими складовими ПЦМ є моніторинг та оцінка ефективності проведення бюджетних програм. Ці складові надають змогу завчасно попередити можливі проблеми, які пов'язані з виконанням місцевого бюджету та розробити заходи щоб покращити якість надавання суспільних послуг і підвищити ефективність видатків місцевих бюджетів.

Моніторинг забезпечує на систематичній основі відслідковування ходу виконання роботи, результату діяльності розпорядника, якості надання бюджетних послуг.

Основою для здійснення оцінки ефективності бюджетної програми є саме дані з моніторингу. Оцінка ефективності проводить аналіз відповідності між поставленими завданнями та метою бюджетної програми; передбачає аналіз відповідності результативних показників до завдання та мети бюджетної

програми; визначає причини неефективності (недостатньої ефективності) виконання бюджетної програми; підготовлює пропозиції для змін напрямків спрямування бюджетних коштів з метою досягнення максимального ефекту використання їх коштів; проводить аналіз доцільності реалізації бюджетної програми для наступних бюджетних періодів (чи її припинення).

Результат оцінки ефективності бюджетної програми є підставою для прийняття таких управлінських рішень, як:

- внесення змін до бюджетних призначень поточного бюджетного періоду в установленому порядку;
- внесення пропозицій до проекту бюджету на плановий бюджетний рік і до прогнозу бюджету на наступні два бюджетні періоди;
- внесення відповідних пропозицій, у випадку неефективного використання коштів, включаючи зупинення реалізації відповідної бюджетної програми.

У процесі виконання місцевого бюджету взаємодія між головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальними виконавцями при затвердженні планових документів і формуванні розпису місцевих бюджетів представляється такою схемою (рис. 2.3.).

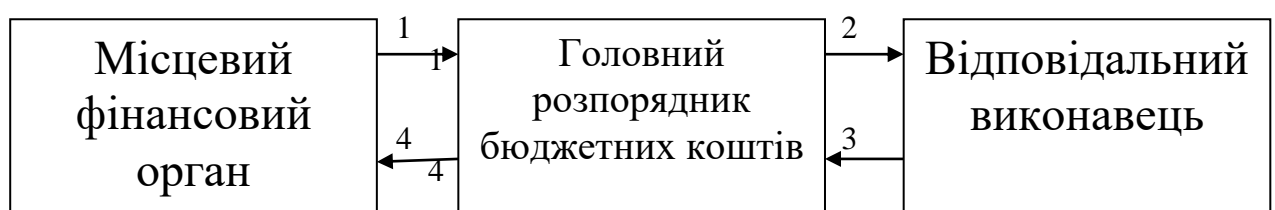

Рис. 2.3. Взаємодія головного розпорядника бюджетних коштів та відповідальних виконавців

Примітка: Складено автором самостійно

- 1 – лімітна довідка про бюджетні асигнування;
- 2 – помісячні обсяги бюджетних асигнувань загального фонду;
- 3 – уточнені обсяги бюджетних асигнувань розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів за своєю мережею, зведені проекти кошторисів, зведені плани асигнувань;
- 4 – зведені проекти кошторисів та зведені плани асигнувань у розрізі затверджених бюджетних програм та їх відповідальних виконавців (для складання розпису місцевого бюджету).

Отже, основні відмінності програмно-цільового методу полягають в тому, що при виконанні ПЦМ:

- місцеві бюджети плануються на середньострокову перспективу;
- відбувся перехід від утримання бюджетних утанов до надання послуг високої якості населенню;
- бюджетні кошти використовуються більш ефективно, відбувається соціальний та економічний ефект;
- спостерігається гнучкість в прийняттях управлінських рішень;
- на розпорядників покладається посилена відповідальність за досягнення кінцевого результату;
- обізнанність громадськості стосовно ефективності використання коштів бюджету територіальної громади підвищилась.

Завдяки реалізації реформи міжбюджетних відносин було досягнуто таких результатів, як:

- забезпечення формування нових прогресуючих відносин щодо управління бюджетними ресурсами;
- підвищення рівня фінансового забезпечення місцевих бюджетів, тому дохідна спроможність підвищилась більш ніж у два рази;
- створення умов задля мотивації органів місцевого самоврядування, для того щоб нарощувати дохідну базу місцевих бюджетів;

- органи місцевого самоврядування мають право самостійно встановлювати ставки місцевих податків в граничних межах, які визначені законодавством, та надавати пільги з їхньої сплати;
- змінилась система міжбюджетного вирівнювання;
- змінилась система вертикального балансування видаткових повноважень;
- збільшили інвестиційний ресурс місцевих бюджетів;
- розширено обсяг місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини із державним бюджетом.

Таким чином, на законодавчому рівні забезпечується врегулювання питань повної фінансової незалежності та бюджетної самостійності місцевих бюджетів, що відповідає основним завданням Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

2.2. Системний аналіз факторів впливу на виконання доходів місцевих бюджетів України

Доходи місцевих бюджетів є основою фінансової бази органів місцевого самоврядування та вагомою складовою системи фінансових відновин. Ефективність політики щодо формування доходів місцевих фінансів показує можливість виконання видаткових зобов'язань органів місцевого самоврядування з метою забезпечення соціального та економічного розвитку територій.

Якісне та своєчасне планування місцевих бюджетів, позитивно впливає на обґрунтованість показників соціального та економічного розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць.

Важливим є питання запровадження ефективних механізмів, які передбачатимуть системність реалізації бюджетної політики у сфері доходів місцевих бюджетів, взаємоузгодження інструментів формування доходів місцевого бюджету в системі фінансово-економічного регулювання [9].

Бюджети міст та ОТГ отримують кошти з п'яти основних «каналів» :

- податки на доходи фізичних осіб (ПДФО), що становлять 18% від доходу всіх фізичних осіб отриманих і місті;
- акцизні податки на території міста з проданих одиниць підакцизних товарів;
- земельні податки (плата за користування землею, яка є власністю міста);
- орендні плати (плати за користування приміщень, що є комунальною власністю міста);
- єдиний податок для фізичних осіб-підприємців.

Інші за природою джерела надходження коштів до місцевих бюджетів – міжбюджетні трансфери (дотації та субвенції). Міжбюджетними трансферами називають кошти, які безповоротно і безоплатно передаються з одного бюджету іншому. Відмінністю між субвенціями та дотаціями є те, що субвенції – це міжбюджетні трансфери для використання на певну мету, а дотації не мають цільового призначення» [28].

«На дохідну частину місцевого бюджету впливають прямі та не прямі зовнішні фактори. Фактори прямого впливу, це фактори, зміна котрих безпосередньо впливає на зміну обсягу надходжень до бюджету. Серед них виділяють групи політико-правових, економічних, демографічних і соціально-культурних факторів, такі як:

- економічні: рівень середньої заробітньої плати, економічного розвитку країни та її окремих адміністративних одиниць, податкоспроможності населення, перерозподілу ВВП, рівень інфляції; наявність об'єктів комунальної власності та комунальних підприємств; динаміка грошового курсу та кон'юктура грошового ринку;
- політико-правові: стабільність податкової системи; наявність податкових пільг і фінансових сакцій; рівень автономії місцевих бюджетів; розподіл податкових надходжень між рівнями бюджетної системи;

- демографічні: частка зайнятого населення та рівень безробіття ; чисельність населення; міграційний рух населення;
- соціально-культурні: ставлення людей до праці та якості життя; податкова культура населення та платіжна дисципліна» [4].

Від рівня заробітної плати, як основного джерела доходів населення, залежить надходження податку з доходів фізичних осіб. Рівнем податкоспроможності населення і суб'єктів господарювання визначаються загальні можливості бюджету щодо акумуляції податкових платежів за різними видами податків та зборів (табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

Рівень середньої заробітної плати населення України у 2021-2023 роках

Фактор впливу	2021	2022	2023	Темп росту 2021-2022 (%-)	Темп росту 2022-2023 (%-)
Рівень середньої заробітної плати населення	14 313	14 857	17 176	103,8	115,6

Примітка. Побудовано автором на основі [13]

Темп росту середньої заробітної плати 2023 року більший в порівнянні з 2022 роком, що в свою чергу призводить до збільшення податкоспроможності населення та росту податкових надходжень до місцевих бюджетів.

«Рівень втручання держави в економіку країни характеризує рівень перерозподілу ВВП через бюджет та позабюджетні фонди. Щодо інших економічних факторів, таких, як рівень інфляції, динаміка валютного курсу, ставки відсотків за кредитами і депозитами, кон'юнктура грошового та фондового ринків, то вони впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання та рівень ділової активності в регіоні.

Помірні ставки за кредитами та стабільність макроекономічної ситуації, сприятимуть розширенню виробничих потужностей, нарощенню обсягу реалізації продукції та мають безпосередній вплив на збільшення доходів місцевих бюджетів» [4].

Нестабільність економічної ситуації в країні, різні коливання, негативна динаміка валютного фонду та високі темпи інфляції впливають на скорочення обсягів виробництва, зниження загальної ділової активності та споживчого попиту, що спричиняє зменшення обсягу доходів місцевих бюджетів (табл 2.2.).

Таблиця 2.2.

Порівняльний аналіз індексів інфляції та реальної заробітної плати населення в 2020-2022 роках

Фактор впливу	2020	2021	2022
Індекс інфляції	105,0	110,0	126,6
Індекс реальної заробітної плати населення	110,2	112,0	82,5

Примітка. Побудовано автором на основі [13]

Індекс реальної заробітної плати населення та рівень інфляції характеризують рівень життя населення країни. В нормі ці індекси повинні рівнятись до 100%, або ж індекс інфляції повинен бути меншим за індекс реальної заробітної плати населення. На сучасному етапі, ці показники значно більші 100% та свідчать про зниження споживчого попиту та ділової активності.

«Серед основоположних політико-правових факторів, що безпосередньо впливають на обсяг доходів бюджету, слід відзначити: стабільність податкової системи, наявність фінансових санкцій та податкових пільг, рівень автономії місцевих бюджетів та розподіл податкових надходжень поміж рівнями бюджетної системи.

Фактор наявності фінансових санкцій та податкових пільг впливає на зміни в обсягу надходень місцевого бюджету та прямо впливає на наповнення

місцевого бюджету. Надання певних податкових пільг може бути проявом економічної чи соціальної політики держави і є джерелом зменшення відповідного обсягу бюджетних надходжень, тоді як встановлення фінансових санкцій впливає на збільшення надходжень до бюджету

Політико-правові фактори впливають на динаміку дохідної частини бюджету довгострокову, хоча більшість факторів впливають, переважно, короткостроково.

Демографічними факторами є: рівень безробіття, частка зайнятого населення, чисельність населення та міграційний рух населення, ці фактори впливають на загальні закономірності формування доходів населення в регіоні, та, відповідно, на формування податкових надходжень від фізичних осіб.

За сучасних умов, чисельність населення країни зменшується, а отже й зменшується працездатне населення та росте рівень безробіття, такі чинники негативно впливають на збільшення доходів місцевих бюджетів.

Соціально-культурні фактори, такі як: відношення людей до праці та якості життя, податкова культура населення і їх платіжна дисципліна змінюються дуже повільно, тобто їх вплив на формування дохідної частини бюджету відображається у довгостроковому періоді» [4, с. 27] .

Одним із пріоритетів бюджетної політики в Україні на сучасному етапі є проведення комплексної реформи місцевого самоврядування, головною метою даної реформи є підвищення рівня фінансової незалежності та видаткової автономності місцевих бюджетів, а також посилення ефективності використання бюджетних коштів.

У випадку, коли ПДФО зараховували за місцем проживання, зник би перелік таких проблемних питань, як: сплата ПДФО відокремленими підрозділами, диспропорції через ПДФО військовослужбовців, шантажі з реєстраціями військових частин або великих платників податків. Варто б було переглянути державну трансферну політику взагалі, адже зараз досить частими є випадки, коли держава надає додаткові кошти бюджетам, в котрих обсяг доходів у 2023 році вдвічі перевищує обсяг доходів 2021-го року, але при

цьому відомо про громади, що мають негативний такий приріст та не отримали жодних коштів.

У системі державних фінансів, місцеві бюджети відіграють важливу роль щодо забезпечення надання якісних публічних послуг населенню, адже майже всі власні надходження державного бюджету спрямовують сектору охорони та безпеки. Тут місцеві бюджети забезпечують правильне функціонування головних соціально-значущих галузей, а не лише виступають стабільним джерелом наповнення Єдиного казначейського рахунку.

В даний час, спостерігається поступове повернення до попередніх темпів зростання дохідної частини місцевих бюджетів. В першому кварталі 2023 року, значно зросли надходження до місцевих бюджетів, в порівнянні з попередніми роками. Різниця надходжень в березні 2022/2023 років майже 12 млрд. грн (рис. 2.4.).

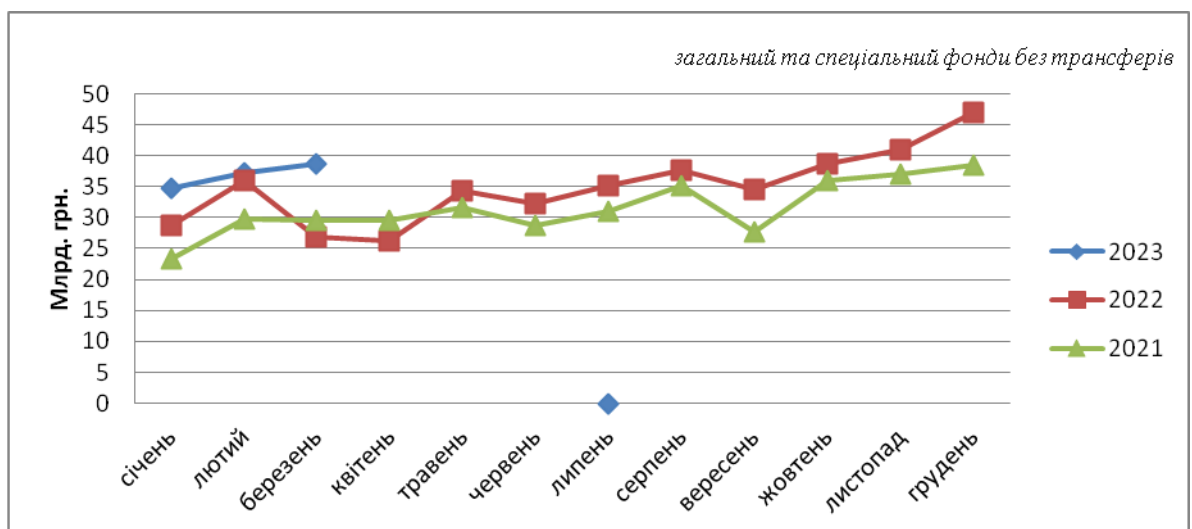

Рис. 2.4. Помісячна динаміка надходжень місцевих бюджетів у 2021-2023 роках

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Аналізуючи доходи місцевих бюджетів кожен перший квартал починаючи з 2018 року, то можна помітити значний приріст ПДФО, це зумовлено закріпленням за бюджетами місцевого самоврядування додаткові 4%

ПДФО починаючи з 2022 року, збільшенням грошових винагород й інших виплат та інфляцією.

В порівнянні, з 2018 роком майже вдвічі зросли власні доходи місцевих бюджетів, не враховуючи інфляційні процеси з 57,1 млрд. грн. до 110,5 млрд. грн.; враховуючи інфляцію ріст складає +55% чи +31,1 млрд. грн. (рис. 2.6.).

В порівнянні із першим кварталом 2022 року, ріст власних доходів в першому кварталі 2023 року (враховуючи інфляцію) склав +12% чи +11,1 млрд. грн. (рис 2.5.).

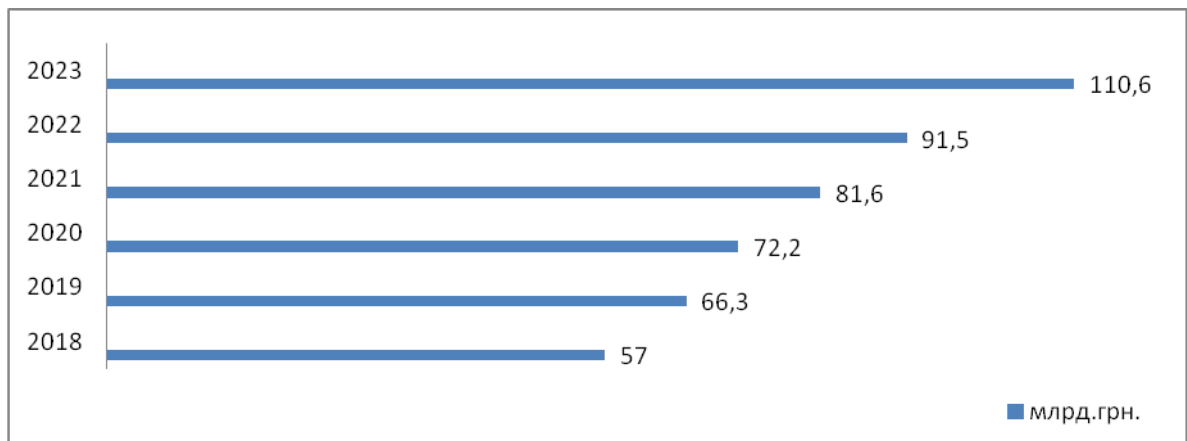

Рис. 2.5. Динаміка доходів місцевих бюджетів без трансферів у 2018-2023 роках

Примітка. Побудовано автором на основі [28]

«Після змін трансферної політики й реформ в окремих галузях спостерігаємо зменшення обсягу трансферів до місцевих бюджетів.

Дещо нижчі темпи приросту за ПДФО демонструють надходження місцевих податків та зборів. Приріст у першому кварталі 2023 року, в порівнянні з I кварталом 2018 року, складає +65,8% чи -6,3 млрд. грн. (не враховуючи інфляцію). Із врахуванням інфляції, приріст складає +38,2% чи +9,3 млрд. грн.. Приріст у січні-березні 2023 року, в порівнянні із січнем-березнем 2022 року, з урахуванням інфляційних процесів, склав +5,6% або +3,5 млрд грн.» [28].

Цільові трансфери або субвенції займають вагому частку в трансфертах – 83%, в той час, як дотації займають – 17%. Це показує залежність місцевих

бюджетів від цільових трансферів з державного бюджету, а також низьку автономність стосовно розпорядженням коштами, які отримані з державного бюджету до місцевого, адже субвенції наділені цільовим характером й не дають змоги ОМС розпоряджатись цими коштами вільно. В свою чергу це зменшує самостійність місцевих бюджетів. При цьому, зрівнюючи січень-березень 2021 та 2023 років, спостерігається зменшення обсягу субвенцій та зростання дотацій (рис 2.6.). Це зумовлено початком війни, зокрема передбачено на 2023 рік додаткові дотації для територій, що постраждали від російської агресії обсягом 23,9 млрд. грн.

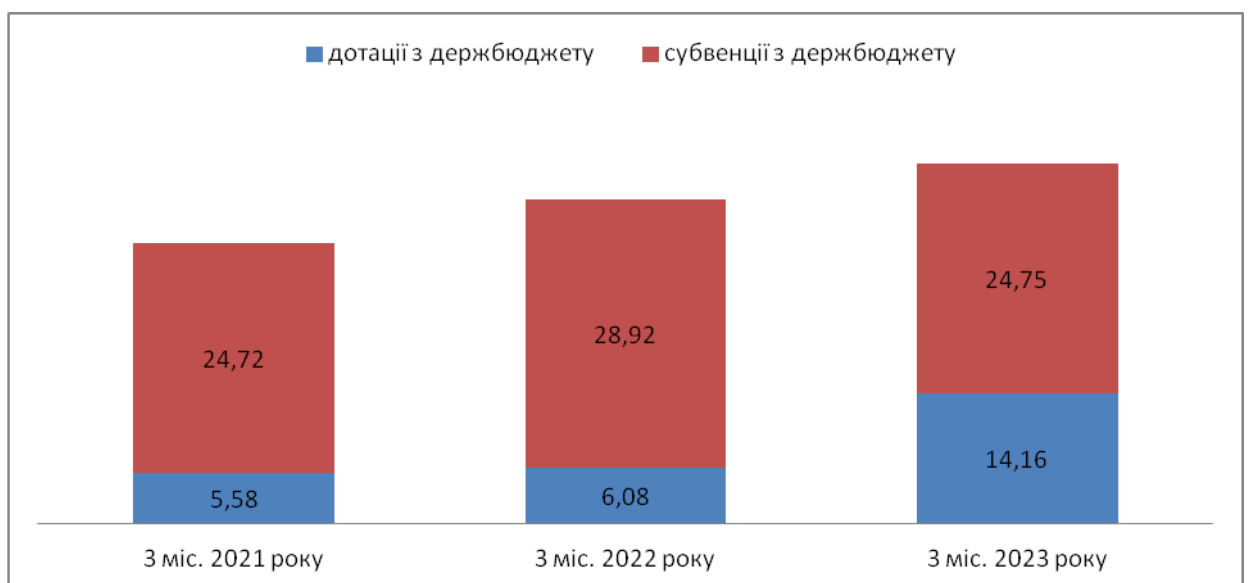

Рис. 2.6. Обсяги трансфертів з державного бюджету за січень – березень 2021-2023 років

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Основну частку власних доходів в січні-березні 2023 року склали податок на доходи фізичних осіб та податок на прибуток – 65%, в порівнянні з 2018 роком ця частка зросла на 9%. Місцеві податки та збори складають 21% власних доходів місцевих бюджетів (на 4% менше в порівнянні з 2018 роком). Вагомими є власні надходження бюджетних установ, їх в основному використовують для покриття витрат, які пов'язані з організацією та наданням послуг відповідно до їх діяльності.

Основні надходження місцевих бюджетів відображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Основні надходження місцевих бюджетів у 2018-2023 роках

(млрд. грн.)

Назва надходження	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ПДФО	32,8	38,7	43,5	48,5	58,3	72,2
Рентна плата	0,8	0,9	1,5	1,7	1,7	2,2
Акциз	3,0	1,4	3,2	3,8	3,0	4,7
Місцеві податки та збори	14,1	17,4	18,4	20,5	21,4	23,4
Власні надходження бюдж. установ	4,0	4,0	3,0	4,2	3,2	5,8
Адмінзбори та платежі	0,3	0,5	0,5	0,4	0,6	0,7
Інші надходження	1,8	1,9	2,5	2,7	2,4	3,2

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Незважаючи на те, що дохідну частину місцевих бюджетів формує, перш за все ПДФО, саме з цього податку бюджети найбільше недоотримують коштів. Справно та чесно платять цей податок лише бюджетні установи, в той час, як комерційні підприємства, зазвичай, офіційно платять лише мінімальну зарплату, а решту – в конвертах. З метою ґрунтовнішого бюджетного аналізу доцільно робити запити у податковій службі чи фінансових управліннях про надходження ПДФО, вибірково перевіряти комерційні підприємства або використовувати інсайдерську інформацію про два види виплат – офіційні і тіньові.

Протягом 2023 року Уряд повинен реалізувати 40 програм держпідтримки розвитку територій, на них передбачили більше 119 млрд. грн. За різними напрямками спрямовуються кошти державної підтримки (рис. 2.7.).

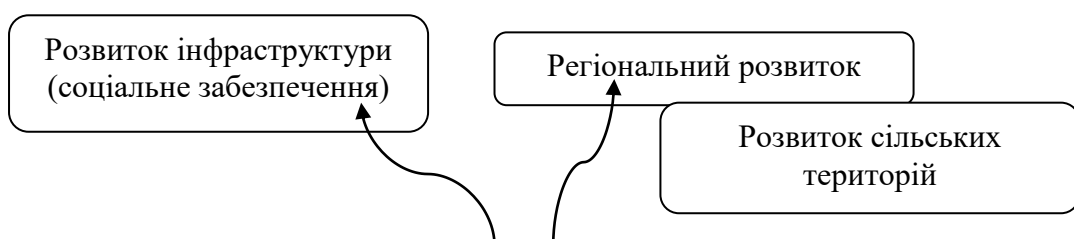

Рис.2.7. Державна фінансова підтримка на розвиток громад та розбудову інфраструктури

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Головними розпорядниками та виконавцями бюджетних програм є центральні органи виконавчої влади, бенефіціарами котрих є регіони, органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади. Створюючи умови для динамічного та збалансованого розвитку територій, усі ці фінансові ресурси держава спрямовує на місцевий рівень.

На дохідну частину місцевого бюджету впливають прямі та не прямі зовнішні фактори. Фактори прямого впливу, це фактори, зміна котрих безпосередньо впливає на зміну обсягу надходжень до бюджету.

Отже, на сучасному етапі спостерігається поступове повернення до попередніх темпів зростання дохідної частини місцевих бюджетів. В першому кварталі 2023 року місцеві бюджети продемонстрували вагомий ріст надходжень, в порівнянні з попереднім періодом.

2.3. Оцінка ефективності виконання видаткової частини місцевих бюджетів України.

Склад та порядок здійснення видатків відіграє важливу роль у становленні самостійних місцевих бюджетів. Видаткова частина місцевих бюджетів є наслідком соціальних та економічних процесів країни, адже видатки мають безпосередній вплив на загальний соціальний стан держави, на інтереси широких верств населення, на рівень добробуту, освіченості, забезпеченості населення медичними послугами, послугами в сфері культури та спорту, а також соціальної захищеності у випадку непередбачуваних обставин.

Аналізуючи видаткову частину місцевого бюджету доцільно розглянути особливості діяльності розпорядників бюджетних коштів. На місцевому рівні цими розпорядниками є: регіональні органи державної влади (обласні та районні державні адміністрації, ради та їх структурні підрозділи) та органи місцевого самоврядування – міста обласного підпорядкування, села, селища та об'єднані територіальні громади (ОТГ). Головний розпорядник коштів формує мережу розпорядників коштів нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів. До прикладу, якщо у місті проведена децентралізація системи освіти, то у цьому місті Головним розпорядником коштів у системі освіти буде департамент/управління освіти. В той час муніципальні школи та садочки будуть розпорядниками коштів нижчого рівня, а громадська організація, що проводить влітку наметові табори виступає одержувачем бюджетних коштів.

Ключовою фігурою в бюджетному процесі є Головний розпорядник, саме він формує перелік державних програм, затверджує кошториси розпорядників нижчого рівня, штатні розписи і плани використання коштів.

Щодо складу та структури видатків місцевих бюджетів, то це залежить від особливостей соціально-економічного розвитку певних регіонів до якого відноситься відповідна громада. В Законодавчій базі України визначено класифікацію видатків за цільовим характером. В Бюджетному Кодексі України затверджено економічну, функціональну, програмну та відомчу класифікацію видатків державного та місцевого бюджету.

Видатки місцевого бюджету в демократичному суспільстві є засобом виконання колективних потреб населення, тому вони беруть участь у реалізації функцій суспільних фінансів (рис. 2.8).

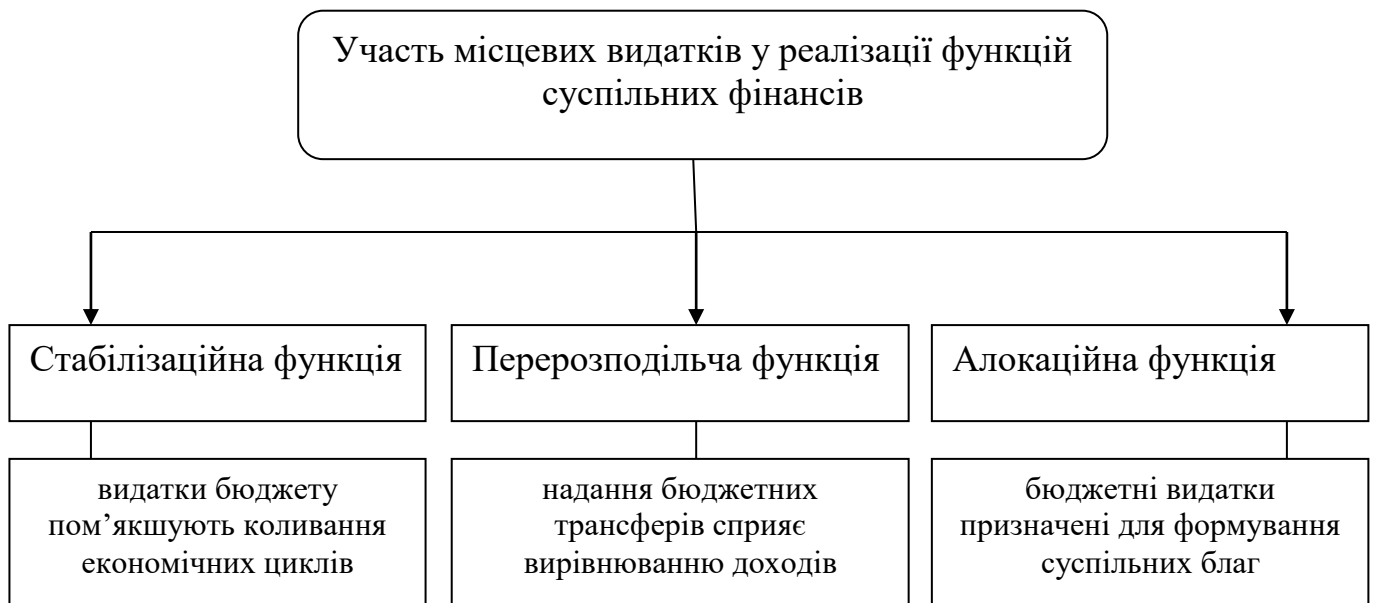

Рис. 2.8. Реалізація функцій суспільних фінансів за допомогою місцевих видатків

Примітка: Складено автором самостійно

Суть стабілізаційної функції полягає в тому, щоб при зміні доходів та видатків бюджету зменшувати негативні наслідки коливання амплітуди економічних циклів.

Перерозподільча функція полягає в тому, щоб з допомогою прогресивного оподаткування та надання трансферів населенню зменшити нерівність доходів населення. Виконання алокаційної функції полягає в тому, щоб забезпечити населення товарами і послугами, котрі не надаються в необхідному обсязі ринковою економікою.

Звісно, в галузевому розрізі найбільшим є обсяг видатків на оборону, слідом за ним - соціальне забезпечення, порядок і безпека та загальнодержавні функції. Житлово-комунальне господарство в повній мірі забезпечується за рахунок власних коштів місцевих бюджетів. Найбільшим напрямом

фінансування з місцевих бюджетів залишається освіта як делеговане повноваження.

«Поточні видатки - це витрати бюджетів для фінансування мережі установ, підприємств, організацій і органів, яка діє на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення та інших доходів, що не належать до видатків розвитку. При цьому, в умовах економічної кризи поточні видатки є першочерговими» [40].

Основні принципи побудови та напрями використання поточного бюджету органів місцевого самоврядування відображено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Принципи побудови та напрями використання поточного бюджету

Принципи побудови	Напрями використання
- забезпечення достатнього рівня розвитку регіону	- соціальний захист і соціальне забезпечення населення
- стабільність надходження коштів	- соціально-культурна сфера
- пріоритетний розвиток соціально-культурної сфери	- охорона здоров'я
- наукова обґрунтованість видатків	- фізкультура і спорт
- обов'язковий характер виконання поточного бюджету	- видатки на житлове господарство
	- видатки на фінансування пасажирського транспорту
	- видатки на утримання органів влади

Примітка: Складено автором самостійно

«Капітальними видатками (розвитку) називають видатки бюджету на розвиток інфраструктури, для фінансування інвестиційних та інноваційних діяльностей держави, а саме:

- субвенції та інші видатки, пов'язані з розширеним відтворенням;
- капітальні вкладення виробничого і невиробничого призначення;
- фінансування структурної перебудови народного господарства» [40].

Звернувши увагу на частку капітальних видатків у структурі всіх видатків місцевих бюджетів очевидними стають результати децентралізаційної реформи. У 2014 році зазначений показник складав лише 6,4% і це не надавало змоги розбудовувати власну інфраструктуру громад. В 2020 цей показник показав

рекордні 21,2%.

Динаміку частки капітальних видатків у видатках місцевих бюджетів відображено на рисунку 2.9. При цьому, військові дії в 2022/2023рр. призвели до оптимізації видатків на користь безпеки, порядку, соціального захисту.

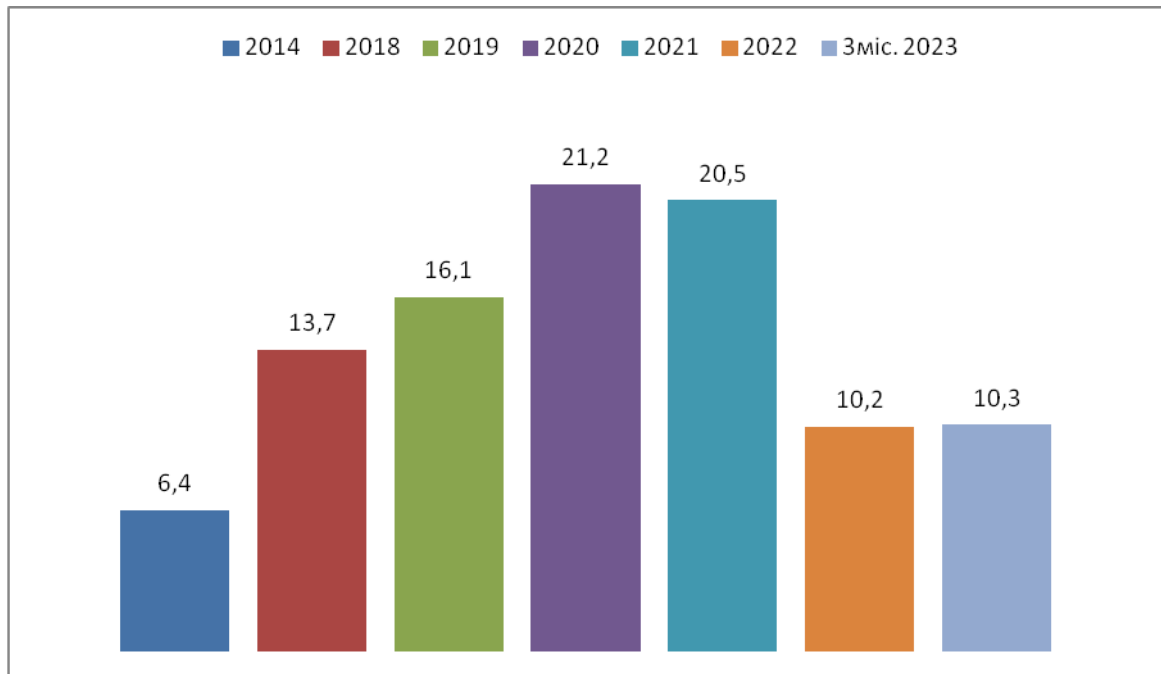

Рис.2.9. Динаміка частки капітальних видатків у видатках місцевих бюджетів у 2014 – 2023 роках

Примітка. Побудовано автором на основі [2]

За умови війни найбільшого відносного приросту зазнали видатки на громадську безпеку, порядок та судову систему (+9,4 млрд. грн. або +539%). Зросли також видатки на соціальний захист (+1,1 млрд. грн. чи +4%). В той час, як видатки в галузях освіти та охорони здоров'я зазнали незначного, але зменшення (-16,8 млрд або -7%) і (-2,1 млрд. або -6%) відповідно. Найбільший спад у видатковій частині відбувся в галузі охорони природи -79% (видатки зменшились з 2,4 млрд гривень у 2021 році до 0,5 млрд гривень у 2022 році).

Приріст видатків загального фондів місцевого бюджету відображено на рисунку 2.10.

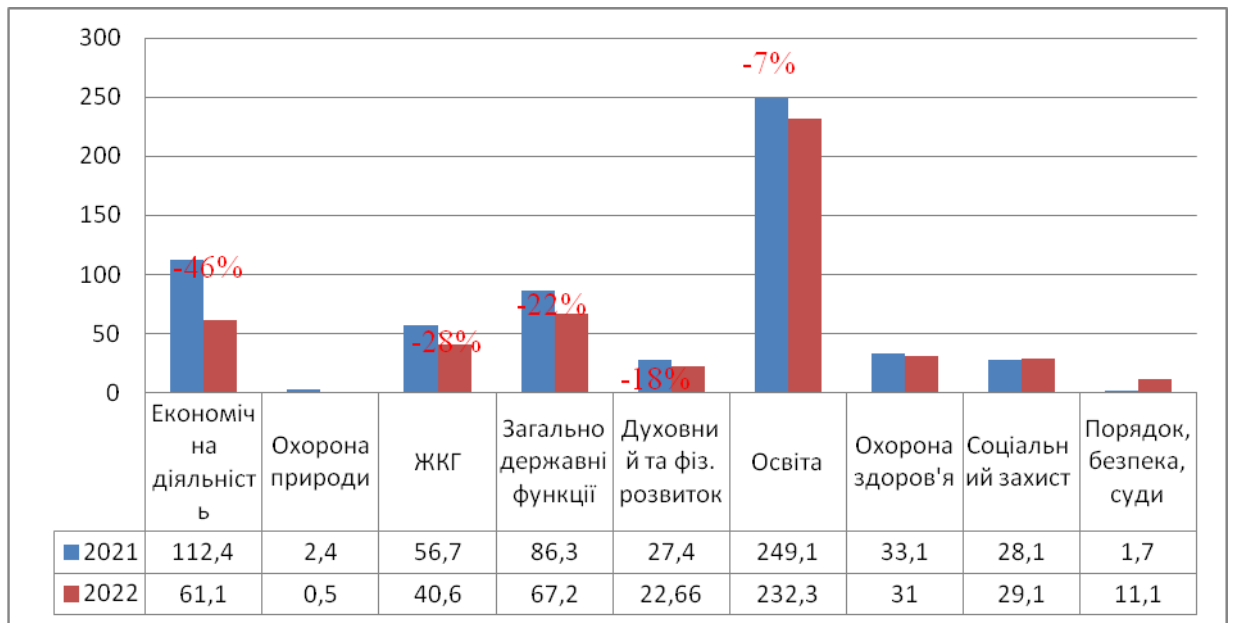

Рис. 2.10. Приріст видатків загального та спеціального фондів місцевих бюджетів у 2022 році в порівнянні з попереднім 2021 роком

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Зважаючи на вимоги військового стану та пріоритетність видатків, для початку органами місцевого самоврядування було скорочено всі непершочергові видатки. Обсяг спеціального фонду скоротився на 110,9 млрд. грн. (-63,5% в порівнянні з 2021 роком). В той час, як показники загального фонду зросли на 9,3 млрд. грн. або +2,2% порівнянно з 2021 роком (рис. 2.11).

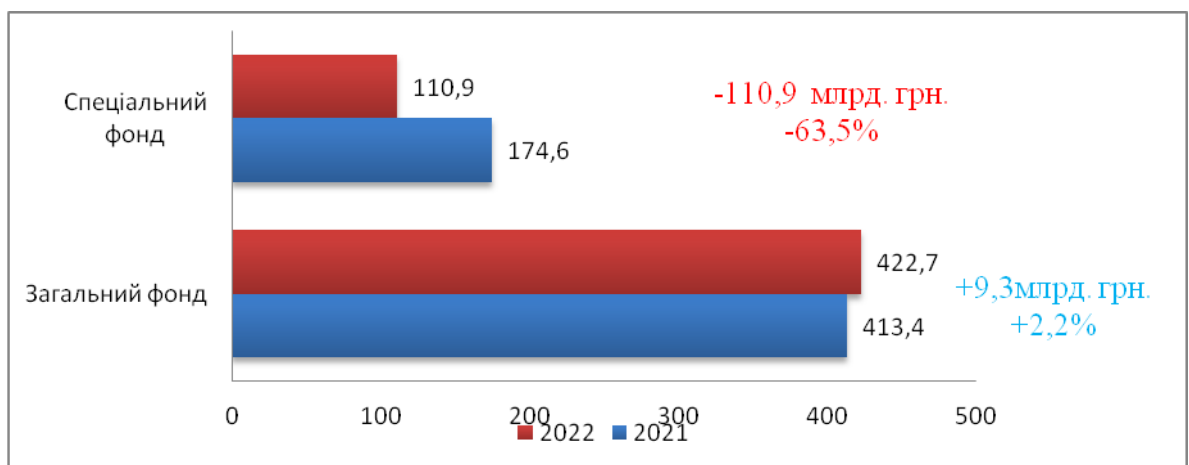

Рис. 2.11. Обсяги видатків спеціального і загального фондів місцевих бюджетів у 2021-2022 роках

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Скорочення видатків спеціального фонду спричиненне оптимізацією видаткової частини та зменшенням капітальних видатків.

Видатки загального фонду в основному зросли за рахунок: видатків на забезпечення нагальних потреб в умовах військового стану (6,1 млрд грн.); субвенцій з місцевих бюджетів держбюджетам (+3,6 млрд. грн.); відшкодування різниці в тарифах (+3,2 млрд. грн.); виробництво, транспортуванн та постачання теплової енергії(+2,5 млрд. грн.) (рис. 2.12.).

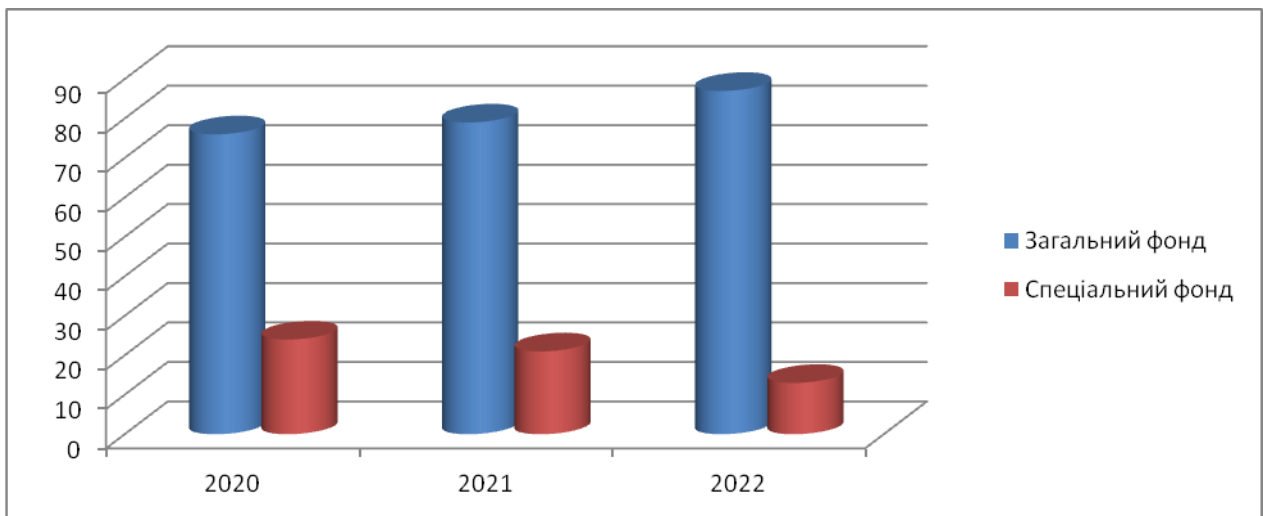

Рис. 2.12. Структура видатків місцевих бюджетів (спеціального і загального фондів у 2020-2022 роках

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Аналізуючи обсяг видатків різних типів протягом декількох років, можна відзначити, що на базовому рівні значним є обсяг повноважень суб'єктів місцевого самоврядування. Найбільше заходів та закладів здійснюються та утримуються з бюджетів міст, селищ та сіл. При цьому, видаткова частина всіх бюджетів у 2022 вища ніж минулого.

Результити децентралізації стають явними при аналізі фінансування окремих галузей в період з 2018 по 2022 рік. Спостерігається значний спад щорічних видатків на державне управління. Такі витрати, починаючи з 2018 року, знизились з 208,9 млрд грн до 67,3 млрд грн.

Починаючи з 2022 року, в умовах війни, помітним є ріст видатків на охорону громадського порядку та безпеки. В порівнянні з попередніми роками, відбулось скорочення видатків на житлово-комунальне господарство на 20% в

2022 році, скоротилось фінансування освіти на 7% порівнюючи з попереднім роком, більш розгорнутий аналіз відображено на рисунку 2.13.

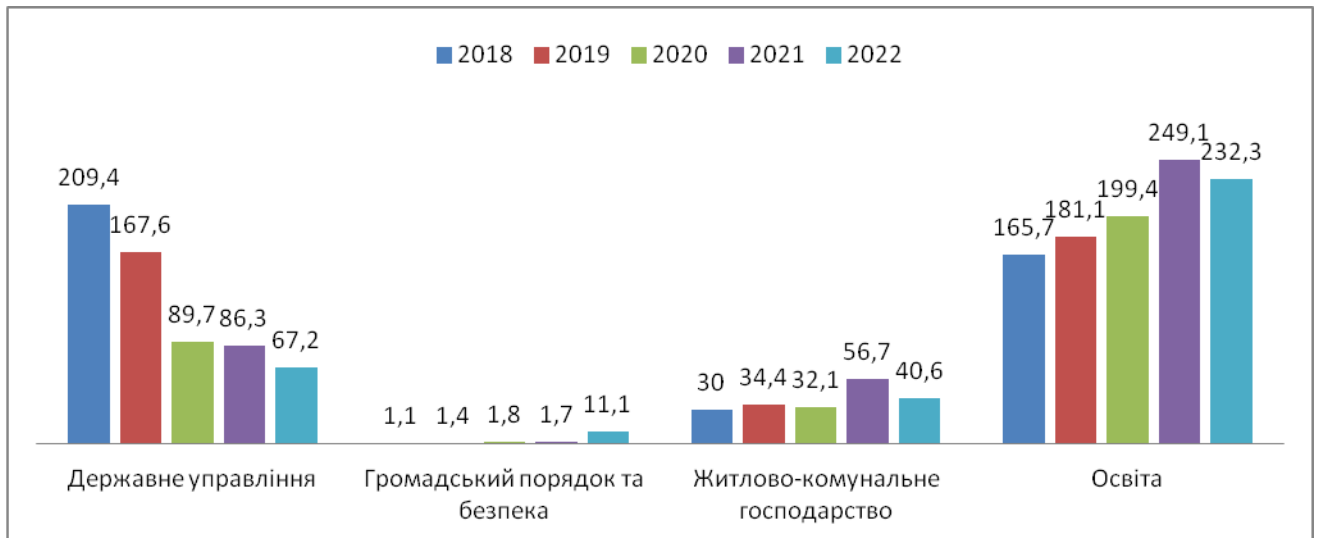

Рис. 2.13. Динаміка видатків місцевих бюджетів у 2018-2022 роках

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Протягом досліджуваного періоду вирізнялась також структура видатків місцевих бюджетів. На рисунку 2.14. відображено структуру видатків місцевих бюджетів у 2021-2022 роках за функціональною класифікацією.

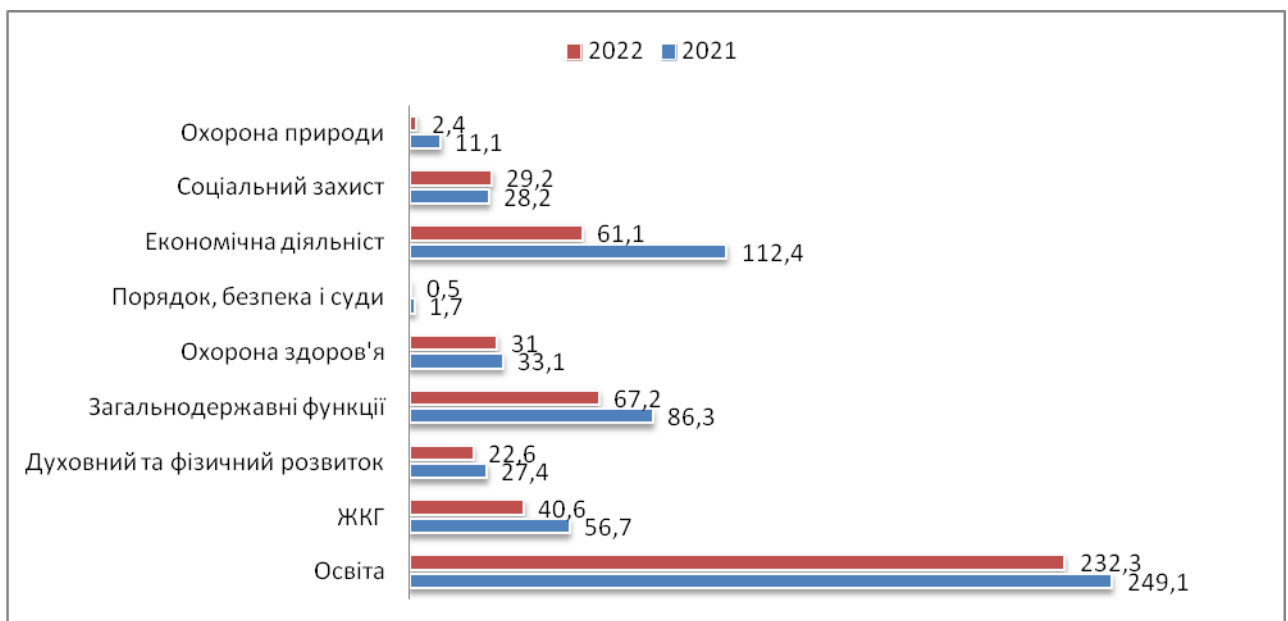

Рис. 2 14. Структура видатків місцевих бюджетів за галузями бюджетної сфери у 2021-2022 роках

Примітка. Побудовано автором на основі [1]

Отже, починаючи з 2022 року, зважаючи на вимоги військового стану та пріоритетність видатків, органами місцевого самоврядування було скорочено всі непершочергові видатки. За умов війни, помітний ріст видатків на безпеку та порядок в порівнянні з попередніми роками, відбулось скорочення видатків на житлово-комунальне господарство в 2022 році, скоротилось фінансування освіти.

Видатки загального фонду в основному зросли за рахунок: видатків на забезпечення нагальних потреб в умовах військового стану; субвенцій з місцевих бюджетів держ бюджетам; відшкодування різниці в тарифах; виробництво, транспортуванн та постачання теплової енергії.

Висновки до розділу 2

Після проведення бюджетної реформи посилилась роль місцевих бюджетів та відбулась трансформація форм та методів їх впливу на соціально-економічний розвиток регіонів. Результити децентралізації стають явними при аналізі фінансування окремих галузей проягом досліджуваного періоду.

Доходи місцевих бюджетів є основою фінансової бази органів місцевого самоврядування та вагомою складовою системи фінансових відносин. Ефективність політики формування доходів місцевих фінансів показує можливість виконання видаткових зобов'язань органів місцевого самоврядування задля запезпечення соціального та економічного розвитку територій.

Кякісне та своєчасне планування місцевих бюджетів позитивно впливає на обгрунтованість показників соціального та економічного розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць.

Важливе значення має запровадження ефективних механізмів, які передбачатимуть системність реалізації бюджетної політики у сфері доходів місцевих бюджетів, взаємоузгодження інструментів формування доходів

місцевого бюджету в системі фінансово-економічного регулювання. Доходи місцевих бюджетів є основою фінансової бази органів місцевого самоврядування та вагомою складовою системи фінансових відносин.

На дохідну частину місцевого бюджету впливають прямі та не прямі зовнішні фактори. Фактори прямого впливу, це фактори, зміна котрих безпосередньо впливає на зміну обсягу надходжень до бюджету. Серед них виділяють групи політико-правових, економічних, демографічних і соціально-культурних факторів. Індекс реальної заробітної плати населення та рівень інфляції характеризують рівень життя населення країни. На сучасному етапі, ці показники свідчать про зниження споживчого попиту та ділової активності.

Здійснення видатків безпосередньо впливають на реалізацію економічних реформ, соціальні процеси в державі і регіонах, рівень суспільного добробуту населення. Саме за рахунок коштів місцевих бюджетів вирішуються завдання місцевого значення, забезпечується надання населенню локальних благ і послуг, а також ефективний розвиток територій.

Видатки місцевого бюджету в демократичному суспільстві є засобом виконання колективних потреб населення, оскільки вони беруть участь у реалізації функцій суспільних фінансів. Загалом склад, структура і динаміка бюджетних видатків відображає державні, регіональні та місцеві пріоритети соціально-економічного розвитку держави та регіонів.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИКОНАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

3.1. Напрями підвищення ефективності організації виконання місцевих бюджетів України

Виконання бюджетів на місцевому рівні, та їх організація є однією з найбільш важливих складових бюджетного процесу. Задля ефективного та цільового використання бюджетних коштів необхідним є використання дієвого механізму виконання місцевих бюджетів.

Ключовою ланкою бюджетної системи є місцеві фінанси, тому від обґрунтованості та виваженості процесу їх виконання залежить повнота та своєчасність фінансування місцевих видатків, задоволення суспільних потреб та виконання повноважень органами самоврядування.

Фінансова незалежність органів місцевого самоврядування є важливим чинником для побудови демократичної держави, це характеризує незалежність держави в цілому, рівень свобод та демократичних прав громадян.

«Надаючи свободу дій місцевим органам влади в розв'язанні фінансових питань, держава тим самим забезпечує собі економічне процвітання та успішний розвиток. Проте, на сьогодні фінансова основа місцевого самоврядування має низку проблем. Бюджети знаходяться у значній фінансовій залежності від центрального уряду, котрий визначає нормативи відрахувань від регулюючих податків та розміри дотацій і субвенцій з Держбюджету України» [27].

Фінансову самостійність органів самоврядування обмежує, як їх залежність від загальнодержавних доходів, так і нестабільність практик бюджетного регулювання.

Основні негативні риси, що значною мірою впливають на зниження ефективності використання коштів місцевих бюджетів відображено на рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Негативні риси, які впливають на зниження ефективності використання коштів місцевих бюджетів в Україні

Примітка. Побудовано автором на основі [51]

«Відповідно до цих факторів, можна виділити основні напрями підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів, а саме:

- розробити стимули та мотивацію головним розпорядникам коштів;
- визначити науково-обґрунтовані підходи для проведення послідовної оцінки ефективності використання коштів;
- застосовувати інноваційні підходи для прийняття рішень щодо бюджету для того, щоб видрати оптимальний варіант використання коштів місцевих бюджетів в процесі їх виконання» [51].

За нерезультативне використання коштів місцевих бюджетів, головні розпорядник цих коштів повині нести відповідальність. Для установи, яка неефективно використовувала бюджетні кошти, повинна бути призначена міра відповідальності, застосовані суворі заходи при умові перевитрат, слід

притягувати до відповідальності осіб, які винуваті у цих фінансових правопорушеннях, надавати відповідальність керівникам організацій та установ стосовно забезпечення економнішого та раціональнішого витрачання коштів місцевих бюджетів.

«Виходячи зі ступеня важкості правопорушення має бути розроблена та призначена міра відповідальності за безрезультатне використання коштів з місцевих бюджетів. До прикладу, заходом впливу для установ може бути скорочення бюджетних асигнувань на майбутній бюджетний період. Основним в цьому, є забезпечити реальне застосування цієї міри покарання, принципом невідворотності [51].

Доцільним є вказати на важливі проблеми у сфері місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин, котрі мають системний та міжгалузевий характер, та обумовлюють необхідність реформування (рис. 3.2.).

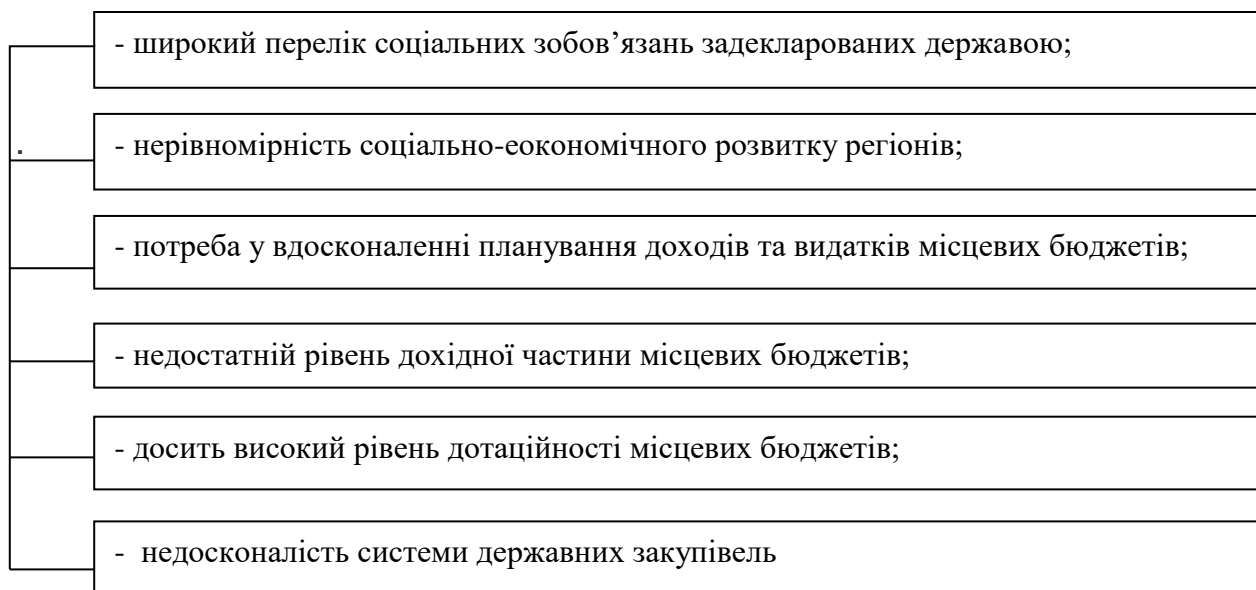

Рис. 3.2. Наявні проблеми у сфері місцевих бюджетів України

Примітка. Побудовано автором на основі [51]

До напрямів вирішення проблем виконання місцевих бюджетів України відноситься :

- Підвищення частки власних доходів місцевих бюджетів та зменшення їх підпорядкованості від державних бюджетів, для цього необхідно:

- чітко закріпити відповідальних органів влади різних рівнів та їх повноваження в час формування доходів;

- зменшувати горизонтальний та вертикальний фіскальні дисбаланси шляхом передавання до місцевих бюджетів достатніх джерел доходів;

- удосконалювати механізми міжтериторіального фінансового вирівнювання;

- здійснювати виважену та послідовну державну регіональну політику, яка повина бути націленою на зменшення значних відмінностей в економічному розвитку територій;

- підвищити превентивні заходи та посилити контроль щодо порушень бюджетного законодавства у сфері мобілізації доходів до місцевих бюджетів.

- Попереджувати негативні наслідки виконання доходів місцевих бюджетів, для цього необхідно: перше, це здійснювати їх моніторинг на усіх стадіях бюджетного процесу із застосуванням аналізу, аудиту і проведення належного контролю щодо справляння податків, зборів і обов'язкових платежів ; по-друге, при виявленні негативних наслідків щодо виконання доходів місцевих бюджетів в процесі моніторингу потрібно вносити необхідні зміни в чинне законодавство, щоб запобігти їх розвиток у поточному та наступних роках; по-третє, задля підготовки ефективної ґрунтовної бази щодо планування бюджетних показників на наступний рік потрібно завчасно отримувати інформацію про стан виконання дохідної частини місцевих бюджетів у поточному році.

«Ефективне виконання місцевих бюджетів за доходами сприятиме формуванню необхідних передумов для їх результативного використання, що дасть змогу забезпечити належний рівень соціально-економічного розвитку регіонів та підвищити якість, доступність та результативність надання суспільних послуг.

- Збільшити ступінь участі усіх зацікавлених громадян у бюджетному процесі по всіх стадіях, в тому числі виконання, стимулювання та мотивацію бюджету. Визначити механізм участі громадян на всіх стадіях бюджетного

процесу, при цьому зберегти його цілісність і наявні часові рамки, також активно використовувати практику громадських слухань. Ще одним з напрямів підвищення ефективності виконання місцевих фінансів є реалізація рекомендацій для органів місцевого самоврядування щодо затвердження і виконання бюджетних регламентів, а саме «бюджету участі» [12, с. 34].

- Підсилити контроль за націленістю використання фінансів, в тому числі громадського контролю.

Найбільш дієві інструменти громадського контролю за ефективним використанням бюджетних коштів представлені на рисунку 3.3.

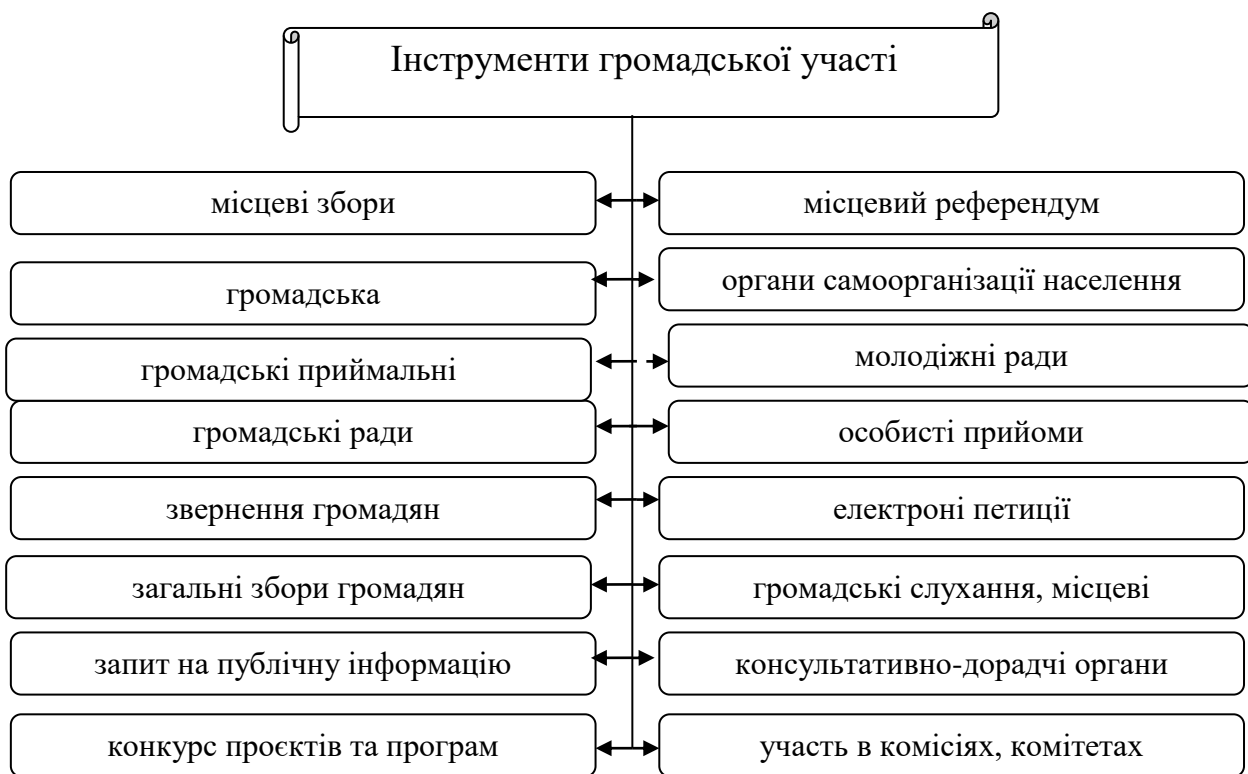

Рис. 3.3. Інструментарій громадської участі в управлінні виконання місцевих бюджетів

Примітка. Побудовано автором на основі [12]

«З метою підвищення ефективності виконання місцевих бюджетів України за видатками слід дотримуватися задекларованих у Бюджетному кодексі України принципів прозорості і публічності. Доцільно зазначити, що

однією з основних причин відсутності прозорості і достовірної підзвітності в Україні є відсутність єдиної інформаційної бази та чіткої методології тлумачення результатів виконання бюджету. Слід відзначити, що зміст і форма підзвітності повинні відповідати потребам суспільства, бути зрозумілими» [11].

«Прозорість і гласність урядових рішень повина стати нормою, а прозорий бюджет, в свою чергу, має відповідати наступним принципам:

- дотримання чітких функцій та ролей виконавчої та законодавчої влади в бюджетній сфері;
- наділення відкритого доступу для громадськості до інформації щодо бюджету та бюджетного процесу;
- підготовка та виконання бюджетного процесу повині бути відкритими;
- наявність умов задля суспільної участі в процесі підготовки та виконання бюджету.

Більшість країн світу вже перейшли до більш прозорої та розширеної громадської участі у бюджетному процесі.

В межах соціально-цільових програм громадська участь може реалізовуватись в формі суспільного моніторингу, це організоване системне спостереження суб'єктами моніторингу, щодо розробки та реалізації бюджетних програм. Результати даного моніторингу використовують для інформування населення та утосконалюють управлінські рішення стосовно виконання місцевих бюджетів та програм соціального та економічного розвитку регіонів.

Метою здійснення такого бюджетного моніторингу є рекомендації щодо покращення розробки та удосконалення практики виконання місцевих бюджетів на основі обговорень результатів моніторингу з громадськістю. За допомогою нього можна відстежувати процес впровадження програми, виявляти відхилення планових показників виконання від поточних» [7].

Для підвищення ефективності організації виконання місцевих бюджетів України також доцільним є:

- Запровадити чіткіше розмежування повноважень стосовно фінансування

витрат з місцевих бюджетів різних рівнів.

- Розширити права місцевих бюджетів щодо проведення бюджетних заповнень.
- Забезпечити реальний баланс між видатками та доходами.
- Реформування системи міжбюджетних трансферів напрямом повсюдного запровадження дотацій та ліквідації субвенцій.
- Направляти зусилля місцевої влади на розвиток малого підприємництва в регіонах, для зростання виробництва та підвищення рівню зайнятості.
- «Реформувати практику щодо управління видатками та доходами бюджетів на засадах транспарентності, а саме поширювання матеріалів щодо цілей, інституційних, правових та економічних основ, у засобах масової інформації, поширювати інформацію або дані, які прямо пов'язані з діяльністю органів місцевого самоврядування в бюджетному процесі, умови підзвітності у повному обсязі, у доступній формі та своєчасно» [12].

Запропоновані напрями реформування фінансового контролю за виконанням місцевих бюджетів, які сприяють стабілізації фінансово-бюджетної дисципліни на місцевому рівні, а реалізація таких запропонованих заходів дасть змогу:

- якісніше управляти бюджетним процесом;
- активізувати механізм оздоровлення муніципальних фінансів;
- створювати умови формуванню та розвитку системи муніципального контролю, розробці його методологічних та теоретичних основ;
- підвищити ефективність роботи всіх учасників бюджетного процесу;
- зміцнювати співпрацю контрольних органів, спрямовану для того, щоб підвищити ефективність системи контролю;
- виявляти внутрішні резерви економії видатків та зростання доходів місцевих бюджетів;
- підтримувати розробку законодавчих положень, котрі спрямовані на вдосконалення фінансового контролю на всіх рівнях бюджетної системи України;

- сприяти розробці та впровадженні єдиної системи контролю за виконанням бюджетів, за використанням майна, яке знаходиться у розпорядженні муніципальної та державної власності.

Отже, зазначені напрями реформування доходів і видатків місцевих бюджетів сприятимуть забезпеченню потреб громадян, результативному використанню коштів місцевих бюджетів та збільшенню фінансової самостійності й самодостатності місцевих бюджетів.

3.2. Імплементация зарубіжного досвіду організації виконання місцевих бюджетів у вітчизняну практику

Різні країни наділені відмінними територіальними, адміністративними, етнічними, соціальними та історичними умовами, саме ці умови визначають формування взаємодії між рівнями влади в бюджетному процесі, залежно від них у кожній країні по-своєму розв'язується питання щодо бюджетного устрою. Взагалом, в країнах є дві форми для організації бюджетних систем, а саме : федералізм та унітаризм. Проте, варто зазначити, що федералізм чи унітаризм відокремлено зустрічається дуже рідко, здебільшого бюджетні системи уособлюють деякі ознаки як федералізму, так і унітаризму.

При виборі форми організації бюджетної системи, слід керуватись з міркувань державної цілісності, суспільних інтересів та національної солідарності.

«Чіткого трактування бюджетного федералізму чи унітаризму в економічній літературі немає. Проте, бюджетний унітаризм, зазвичай, визначають як форму міжурядових відносин, за якою активною політикою стосовно формування місцевих фінансів займається центральна влада.

В таких унітарних країнах, як Італія, Україна Японія, Франція бюджетна система представлена, як правило, двома рівнями (місцеві та державні бюджети).

Термін «федералізм» використовують для опису бюджетної системи, в якій на кожному рівні сформовані власні, самостійні та автономні бюджети, влада в той час діє у межах наділених повноважень [14]» .

За умов ефективно побудованого бюджетного федералізму, який має регулятивний характер, є можливість оптимально збалансовувати фінансові потреби з фінансовими можливостями.

Такі федеративні країни, як : США, Швейцарія, Канада користуються трирівневою бюджетною системою, тобто кошти розподоляються в межах центрального бюджету, бюджету суб'єктів федерації (штати , регіони) та місцевого бюджету.

На чотири групи поділяють більш розвинуті країни за організацією економічного співробітництва та розвитку, співвідношенням ролей місцевих та центральної влади та ознаками регулювання міжбюджетних відносин (Табл. 3.1).

Таблиця 3.1.

Основні форми побудови бюджетних систем країн світу

Країна-представник	Характеристика
Федеративні країни Західної Європи – Німеччина, Австрія, Швейцарія	Автономність бюджетів різного рівня, розвинута система їх співробітництва та взаємодії
Федеративні держави, такі як : США, Канада, Австралія. Унітарні – Японія та Великобританія	Самостійність місцевої та регіональної влади, яка спирається на широків податкові навантаження
Країни північної Європи - Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія	Частка участі місцевої та регіональної влади є досить високою у фінансуванні соціальних витрат
Греція, Франція, Бельгія, Італія, Португалія, Нідерланди	Залежність від центрального бюджету та низький рівень автономності місцевих бюджетів

Примітка. Побудовано автором на основі [4]

«Як для унітарних, так і федеративних країн характерним є значний рівень муніципальної влади. Після прийняття в 1985 році Європейської хартії про місцеве самоврядування, до якої приєдналась Україна та ще 46 країн,

європейські країни почали процес децентралізації. Саме фінансова та економічна децентралізація почала формувати міжурядові фінансові відносини, які поєднують в собі принципи бюджетного федералізму та унітаризму. Децентралізація супроводжується розподілом зобов'язань між органами влади на різних рівнях для користі місцевих та регіональних урядів. В результаті створюються самодостатні, компетентні та підконтрольні населенню центри для затвердження рішень» [14] .

В більшості країн Європи основними надходженнями до місцевих бюджетів є доходи, до прикладу в Австрії, Швейцарії, Швеції 70% доходів місцевих бюджетів формується рахунком власних доходів; у Данії та Франції показник сягає 60%, Норвегії – 56%, Іспанії – 50%. В той час, в Україні рахунком власних та закріплених доходів формується не більше 45 % доходів місцевих бюджетів. Такі показники свідчать про недостатній рівень забезпечення власними доходами органів місцевого самоврядування та їх залежність від державного бюджету на високому рівні. Питому вагу власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів країн світу та України наведено на рисунку 3.3.

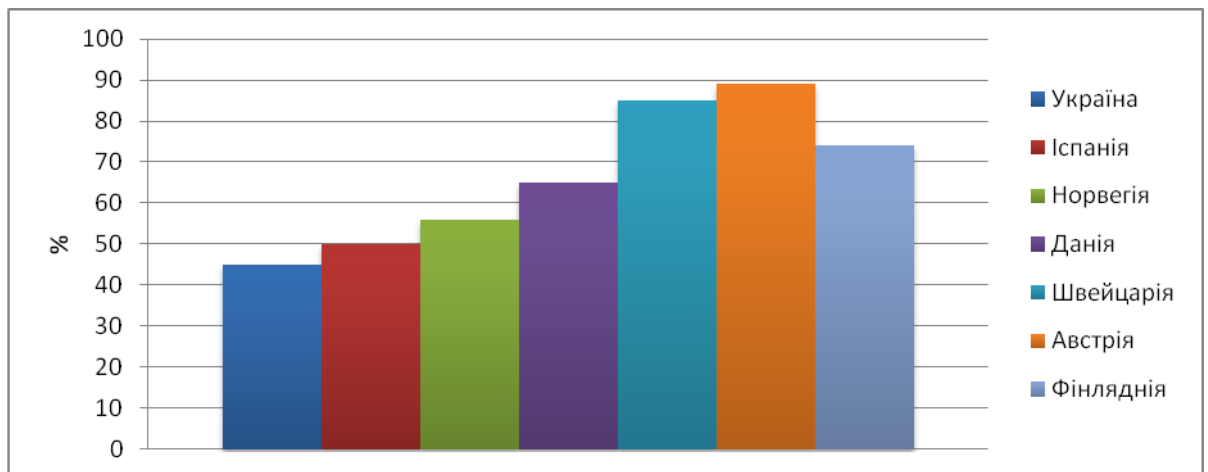

Рис. 3. 3. Питома вага власних доходів у структурі доходів місцевих бюджетів країн світу

Примітка. Побудовано автором на основі [10]

В більшості держав основною частиною доходів місцевих бюджетів є надходження зі сплати місцевих податків та зборів, саме завдяки їм проводиться фінансування діяльності місцевих органів влади та належне виконання завдань та функцій, які на них покладені. Частка надходжень від сплати податків та зборів в загальній сумі власних доходів місцевих бюджетів в Австралії, до прикладу, становить 72% , США – 66%, в Франції – 48%. Місцеві податки у Швеції формують 62% муніципальних доходів, в Данії – 51%, в Німеччині – 46%, 43% в Норвегії. Частка надходжень від сплати місцевих податків і зборів у загальній структурі доходів місцевих бюджетів України в середньому становить 15%, це вказує на те, що місцеві податки та збори не наділенні суттєвою роллю щодо формування доходів місцевих бюджетів України. Питому вагу надходжень від сплати місцевих податків і зборів у структурі власних доходів місцевих бюджетів країн світу відображено на рисунку 3.4.

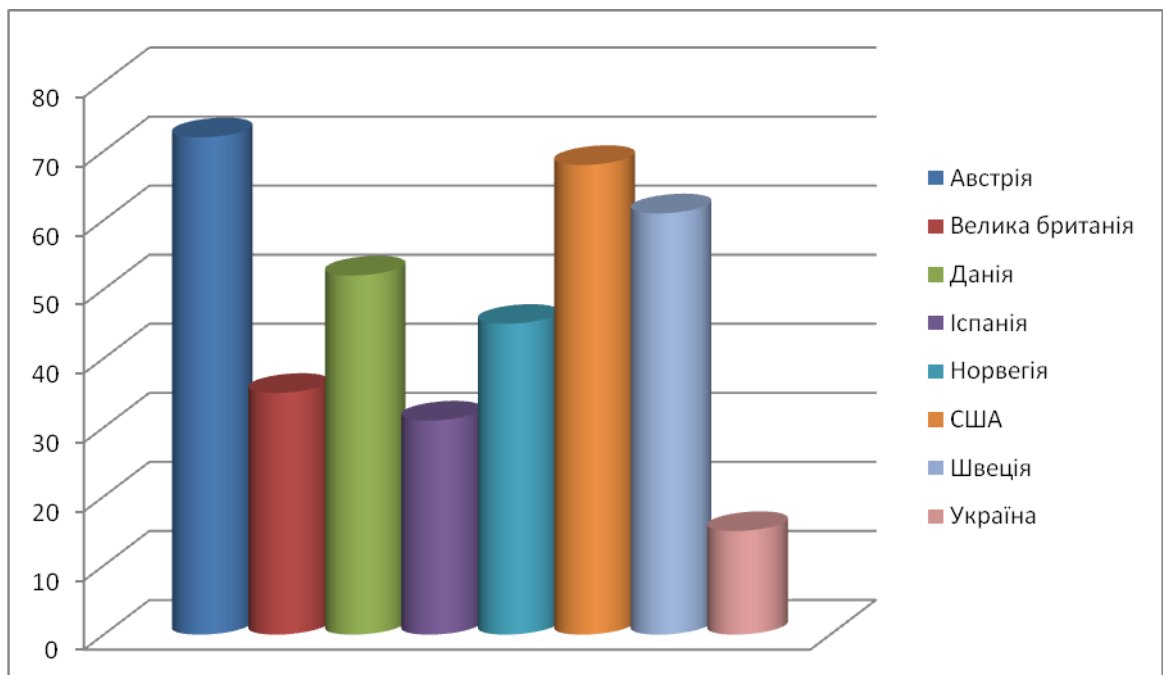

Рис. 3.4. Питома вага надходжень від сплати місцевих податків та зборів у структурі власних доходів місцевих бюджетів країн світу

Примітка. Побудовано автором на основі [10]

О. Яфінович, використовуючи зарубіжний досвід пропонує оцінювати рівень децентралізації в країнах за допомогою таких трьох аспектів, як : децентралізації видатків, доходів, організаційної та процесуальної самостійності.

В Україні спостерігається вагома диспропорція між часткою доходів та часткою видатків місцевих бюджетів. Впродовж останніх досліджувальних періодів, частка видатків була більшою в 1,5 рази за частку доходів. В той час, коли в країнах Європейського союзу такі дані здебільшого однакові, частка видатків та доходів місцевих бюджетів у ВВП відповідає 11,6%, а частка доходів відповідно до загального бюджету - 25,7% , видатків - 23,9%.

Спираючись на досвід Польщі, якій вдалось вдало здійснити реформи бюджетної децентралізації та проаналізувавши всі три рівні місцевого самоврядування (гміни-повіти-воєводства) спостерігається висока відповідність у структурі видатків та доходів (табл. 3.1.)

Таблиця 3.2.

Структура доходів та видатків місцевих бюджетів Польщі у 2019 році

(у відсотках)

Показники	всього	Зокрема			
		воєводства	повіти	міста на правах повіту	гміни
доходи	100	9,1	12,3	34,2	43,5
видатки	100	9,3	12,1	34,5	43,2

Примітка. Побудовано автором на основі [14]

Фінансування видатків відбувається за принципами субсидіарності – послуги наближені до споживача. Основні доходи формуються на рівні гмінів, де й відбувається фінансування видатків.

Податок на прибуток підприємств спрямовується на рівень воєводств; податок на доходи фізичних осіб, податки на прибуток та податок на нерухомість – на рівні повітів.

За структурою власних доходів місцевих бюджетів Україна та Польща має багато спільних складових, а саме: податок на прибуток підприємств, на фізичних осіб, на нерухоме майно, плата за землю та інші.

Власні доходи місцевих бюджетів Польщі за 2020 рік збільшились на 3,4%, якщо порівнювати з 2019, з них найвагомішу частку займає податок на доходи фізичних осіб, у 2020 – 41%, в 2016 – 38,5.

Враховуючи досвід країн Європи, джерела надходжень розподіляють між різними рівнями влади наступним чином:

- більшість податків на дохід отримує центральний уряд;
- податки з продажів та доходів – регіони;
- на податки на власність покладений низовий рівень влади.

В податковій системі України та європейських країнах є суттєві відмінності, в Україні відсутній повноцінний податок на майно, а саме на нерухомість, відміну від земельної ділянки та податок на розкіш.

До прикладу, в більшості країн Європи є податок, який застосовують до власників приватних літаків та дорогих яхт. В Угорщині до податку на майно додали такі об'єкти оподаткування, як літаки, яхти та дорогі автомобілі, а під час придбання нерухомості в наступні шість місяців потрібно сплатити разовий податок на придбання нерухомості (угорський податок). Це дає змогу підвищити рівень оподаткування на дані сфери економіки, зменшивши цим тиск на інші.

В Польщі найвагомішим джерелом надходжень до бюджету гмін є саме податок на нерухомість, До об'єктів оподаткування відносять землі, будівлі чи їх частини (податок стягується як із забудованих, так і незабудованих ділянок.

Ставка такого податку визначається Муніципальною владою, враховуються верхні межі ставки, які оголошені міністром фінансів та кожного року змінюються через рівень інфляції. Такі податки найбільш ефективними вважаються на місцевому рівні, тому що використовуючи податок на нерухоме майно, легко ідентифікувати об'єкт оподаткування, адже його не

можливо перемістити до іншої місцевості, він територіально прив'язаний, тому й не можливо ухилитись від сплати такого податку.

Попри застосування в світовій практиці, законодавці в Україні занепокоєні тим, що такий податок на розкіш може призвести до відтоку капіталів з країни, саме тому впровадження податку на нерухомість чи на дорогі автомобілі не стануть вагомим джерелом для формування бюджетних ресурсів.

Таким чином, для забезпечення своєчасного та якісного фінансування видатків на місцях, для України необхідним є збільшення питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті до такого ж рівня, як в європейській країнах. Ключовим в завданням для модернізації економіки в Україні, є децентралізація бюджетних ресурсів. Універсальної моделі розподілу видатків та доходів немає, загалом, в розвинутих країнах, як і в Україні, доходи місцевих бюджетів складаються з неподаткових та податкових надходжень. Базою доходів бюджету є податкові бюджетні надходження (доходи від податків, зборів та інші обов'язкові платежі), значно меншу роль відіграють неподаткові доходи.

Висновки до розділу 3

Для вдосконалення законодавчої бази стосовно місцевого оподаткування необхідним є визначення порядку обчислення та сплати місцевих податків, надання відтермінування платежів, можливість використання податкового кредиту.

Для України доцільним є збільшення ставки екологічних податків, посилення контролю щодо стягнення таких податків, винятково у регіонах де погане екологічне становище, перевантаження об'ємними галузями виробництва, висока щільність населення, високий рівень забрудненості навколишнього середовища та високий рівень онкологічних та професійних захворювань.

Своєчасним для України також є пошук можливих джерел для наповнення місцевих бюджетів впроваджуючи неподаткові збори. Альтернативою для збільшення дохідної частини місцевих бюджетів може бути плата за оренду майна бюджетних установ та надходження бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна.

При формуванні дохідної бази місцевих бюджетів, в етап незначущості та нестабільності власних джерел доходів не потрібно обмежувати роль державних субвенцій та дотацій, тому що лише за їх допомогою держава має можливість вплинути на розвиток місцевого самоврядування. Доцільним також є зміна структури офіційних трансферів на сторону незв'язних субсидій.

Попри те, що проблеми формування вітчизняних місцевих бюджетів не мають аналогів у світі, спираючись на міжнародний досвід є можливість підвищити надходження до власних доходів регіональних бюджетів та власного бюджетного потенціалу, збалансувати наявні фінансові ресурси з функціями місцевих органів влади.

Розкривши досвід зарубіжних країн, можна зробити висновок, що основним стратегічним напрямом в Україні має бути підвищення зацікавленості органів місцевої влади в посиленні ролі власного бюджетного потенціалу в наповненні місцевих бюджетів. Доцільним було б зменшення кількості загальних податків, розширивши при цьому перелік місцевих податків, це надасть можливість підвищити ефективність їх адміністрування.

Імплементация в Україні досвіду країн світу вказує на те, що моделюючи діяльність місцевого самоврядування, доцільним є внесення деяких корективів до класичної європейської класифікації моделей. З наявних в зарубіжних країнах моделей місцевого самоврядування, необхідною для України є розробка сучасної моделі місцевого самоврядування. Ця модель повина бути втіленням концепції муніципального дуалізму, за якої місцеве самоврядування займатиме окреме, автономне місце в структурі влади та матиме одночасно владний та громадський характер.

ВИСНОВКИ

Систиматизація результатів досліджування на тему: «Організація і проблеми виконання місцевих бюджетів України» дозволила зробити наступні висновки: місцеві бюджети є системою формування, розподілу та використання фінансових ресурсів задля забезпечення місцевими органами покладених на них завдань, вони є частиною бюджетних відносин, мають ті ж самі ознаки, що притамані фінансам в цілому, хоча й мають свої особливості, відрізняючись від інших сфер і ланок фінансових відносин.

Організаційно-правове забезпечення виконання місцевих бюджетів України відбувається на основі базових нормативних актів, що регламентують функціонування місцевих бюджетів, та відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», бюджетний процес чітко регламентований бюджетним законодавством. При цьому, відносини, які виникають на кожній фазі бюджетного процесу, регулюються Бюджетним кодексом України.

Становлення систем планування і виконання видатків місцевих бюджетів в Україні, реформування їх складових, а також принципів, методів, процедур, механізму взаємодії учасників планування, проводилося одночасно із розвитком інституту місцевого самоврядування, удосконаленням нормативно-правової та методологічної бази у сфері бюджетного планування.

Належно складена організація місцевого бюджету і своєчасне затвердження проєкту місцевого бюджету є гарантією ефективного управління бюджетними коштами протягом всього бюджетного року, а це своєю чергою підтримуватиме реалізацію повноважень місцевих органів влад в цій сфері.

Головними розпорядниками та виконавцями бюджетних програм є центральні органи виконавчої влади, бенефіціарами котрих є регіони, органи місцевого самоврядування та місцеві органи виконавчої влади. На дохідну частину місцевого бюджету впливають прямі та не прямі зовнішні фактори. Фактори прямого впливу, це фактори, зміна котрих безпосередньо впливає на зміну обсягу надходжень до бюджету.

Щодо видатків, зважаючи на вимоги військового стану та пріоритетність, для початку органами місцевого самоврядування було скорочено всі непершочергові видатки. Також, за умов війни, помітний ріст видатків на охорону громадського порядку та безпеки. В порівнянні з попередніми роками, відбулось скорочення видатків на житлово-комунальне господарство, скоротилось фінансування освіти.

Видатки загального фонду в основному зросли за рахунок: видатків на забезпечення нагальних потреб в умовах військового стану; субценцій з місцевих бюджетів держбюджетам; відшкодування різниці в тарифах; виробництво, транспортування та постачання теплової енергії.

До напрямів вирішення проблем виконання місцевих бюджетів України віднесено: підвищення частки власних доходів місцевих бюджетів; попередження негативних наслідків виконання доходів місцевих бюджетів; посилення контролю за націленістю використання фінансів (в тому числі громадського контролю); запровадження чіткого розмежування повноважень стосовно фінансування витрат з місцевих бюджетів різних рівнів; розширення прав місцевих бюджетів щодо проведення бюджетних запозичень; потрібно забезпечити реальний баланс між видатками та доходами в Бюджетному розписі та направити зусилля місцевої влади на розвиток малого підприємництва в регіонах.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, основним стратегічним напрямом в Україні має бути підвищення зацікавленості органів місцевої влади в посиленні ролі власного бюджетного потенціалу в наповненні місцевих бюджетів. Доцільним було б зменшення кількості загальних податків, розширивши при цьому перелік місцевих податків, це надасть можливість підвищити ефективність їх адміністрування.

Для вдосконалення законодавчої бази стосовно місцевого оподаткування необхідним є визначення порядку обчислення та сплати місцевих податків, надання відтермінування платежів, можливість використання податкового кредиту.

Імплементация в Україні досвіду країн світу вказує на те, що моделюючи діяльність місцевого самоврядування, доцільним є внесення деяких корективів до класичної європейської класифікації моделей. З існуючих зарубіжних моделей місцевого самоврядування, необхідною для України є розробка сучасної моделі місцевого самоврядування. Ця модель повина бути втіленням концепції муніципального дуалізму, за якої місцеве самоврядування займатиме окреме, автономне місце в структурі влади та матиме одночасно владний та громадський характер.

.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за I квартал 2023 року. *Децентралізація*. URL:<https://decentralization.gov.ua/news/16638> (дата звернення: 12.08.2023).
2. Аналіз вирівнювання доходної спроможності місцевих бюджетів в умовах воєнного стану: сучасний стан та оцінювання нових підходів. URL: <https://decentralization.gov.ua/>. (дата звернення: 12.08.2023).
3. А. О. Богуславська, Ю. О. Набатова. Фактори впливу на осяги податкових надходжень місцевих бюджетів. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2017. №9. С. 25-27.
4. Богуславська А. О., Набатова Ю. О. Фактори впливу на обсяги податкових надходжень місцевих бюджетів. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2017. №9. С. 25-27.
5. Бутурлакiна Т.О. Актуальнi аспекти органiзацiї i функцiонування мiсцевих фiнансiв в умовах децентралiзацiї: свiтовий досвiд i Україна. *Сучаснi виклики i актуальнi проблеми науки, освiти та виробництва: мiжгалузевi диспути Економiчнi наук*: зб. матер. IV мiжнар. наук.-практ. iнтернет- конф., м.Київ, 15 травня 2020р. Київ. 2020. С. 50-56.
6. Бюджетний кодекс України : Закон України вiд 8 липня 2010 р. № 2456–VI (iз змiнами та доповненнями). Вiдомостi Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>. (дата звернення: 12.10.2023).
7. Виговська Н.Г., Дячек С.М. Реформування системи фiнансового контролю за виконанням мiсцевих бюджетiв. *Вiсник СумДУ. Серiя “Економiка”*, № 3. 2020. С. 63-71.
8. Вiнницька О. А. Економiко-статистичний аналіз доходiв мiсцевих бюджетiв. *Статистика України*. 2015. № 3. С. 18-23.

9. Возняк Г. В. Бюджетне вирівнювання в системі фінансового забезпечення розвитку регіонів України: сучасний стан і вектор розвитку. *Проблеми економіки*. 2016. № 3. С. 24–30.

10. Грабчак К.М., Матвійчук В. І. Формування дохідної частини місцевих бюджетів: вітчизняний на зарубіжний досвід. *Економіка і організація управління*. 2018. №3 (31). С. 149-159.

11. Далевська Т. Бюджетна децентралізація: передумови та напрями реалізації. *Світ фінансів*. 2016. № 1. С. 149–159.

12. Дем'янишен В. Г. Напрями удосконалення виконання місцевих бюджетів. *Актуальні питання фінансової теорії та практики: зб. матер.VIII заочно-дист. наук. конф., м. Тернопіль, 20 травня 2021 р. Тернопіль*. 2021. С. 33-36.

13. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 21.07.2023).

14. Дума В. Л. Міжнародний досвід формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів. *Економіка і суспільство*. 2017. №13.С. 1093-1099.

15. Єфремов І. І. Місцеві бюджети та бюджети місцевого самоврядування: проблеми правового визначення. *Форум права*. 2009. № 1. С. 157–161.

16. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>. (дата звернення: 21.07.2023).

17. Зуборовець К. Г. Методика організації виконання бюджетів. *Економічна наука*: 2018. №4. С. 2-5.

18. Кириленко О. П. Місцеві фінанси : підручник / за ред: д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.

19. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика). Київ: НІОС, 2017. 384 с.

20. Крупка М. І., Кульчицький М. І., Коваленко В. М. Трансформація ролі доходів місцевих бюджетів як інструменту бюджетного механізму в контексті децентралізації. *Світ фінансів*. 2018. № 3(56). С. 7–18.
21. Кульчицький М. І. Місцеві фінанси: практикум: навч. посіб./ за ред. М. І. Кульчицький. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 302 с.
22. Кульчицький М. І. Місцеві бюджети та механізми їх формування. *Фінанси України*. 2012. № 9. С. 98-104.
23. Левицька, С. О. Впровадження програмно-цільового методу формування бюджетів. *Фінанси України*. 2014. № 6. С. 33–37.
24. Л. К. Воронова, Н. Ю. Пришва, Н. Я. Якимчук. Фінансове право: навч. посібник / ; за заг. ред. Н. Ю. Пришви. Київ: Вид-во «Ліра-К», 2018. 376 с.
25. Лободіна З. М. Бюджетне регулювання та перспективи його вдосконалення в контексті бюджетної децентралізації. *Економічний простір*: зб. наук. праць. Дніпро, 2018. 154 с.
26. Маркович Г. Все про програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: важливо для об'єднаних громад. *Національна рада реформ*. 2016. Вип. № 177 (19 грудня).
27. Мартиненко В.Ф., Архипенко С.В., Шепелюк В.А. Джерела забезпечення фінансової незалежності місцевого самоврядування. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 4 (60). С. 39-46.
28. Методологія оцінки прозорості місцевих бюджетів. URL: <https://pauci.org/upload/files/metodologiya.pdf>. (дата звернення: 29.07.2023).
29. Місцеві фінанси. *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/1-359042164456/finans/mistsevi_finansi (дата звернення: 11.06.2023).
30. Місцеві фінансові інститути та їх характеристика. *Pidru4niki*. URL: https://pidru4niki.com/1122121364457/finans/mistsevi_finansovi_instituti_harakteristika (дата звернення: 21.07.2023).
31. М.О.Євдокімова. Місцеві фінанси: навч. посібник / за ред: М.О.Євдокімова. Харків: ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, 2014. 343 с.

32. Опарін, В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія. Київ: КНЕУ, 2016. 240 с.
33. Основні кроки щодо підготовки та затвердження місцевого бюджету на плановий рік. *Децентралізація в Україні*. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/516/12.2019.pdf> (дата звернення: 12.08.2023).
34. Письменний В. В. Міжбюджетні трансферти як інструмент фінансового вирівнювання територій. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 24–30.
35. Планування та виконання місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу: навч. посіб./ за ред.: Зубенко В.В. ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». Київ., 2017. 144 с.
36. Польова О. Л. Міжбюджетні відносини як інструмент механізму розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. №39.
37. Про Державний бюджет України на 2023 р. : Закон України від 3 листопада 2022 р. No 2710–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text> (дата звернення: 11.06.2023).
38. Прохорчук Н. О. Фінансове забезпечення органів місцевого самоврядування: зарубіжний досвід. *Фінанси і кредит*. 2014. С. 304-305.
39. Савчук С. В., 1. Лободіна З. М., Дем'янюк А. В. Програмно-цільовий метод бюджетування: навч. посіб. для студ. другого (магістерського) рівня вищої освіти. Тернопіль., 2017. 180с.
40. Сагайдак І. В. Структура та напрями оптимізації видатків місцевих бюджетів в Україні. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. 2012. №2.
41. Сірик З. О., Жук П. В. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. С. 16–22.
42. Станкус Т. М. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів. навч. посіб. Харків : Фактор, 2017. 128 с.

43. Сунцова, О.О. Місцеві фінанси : навч. посібник / за ред.: О.О. Сунцова. Київ: ЦУЛ, 2010. 488 с.
44. Товкун Л. В. Місцеві податки та збори як складові податкової системи України: їх особливості та розвиток. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2015. № 29. С. 85–96.
45. Тулай. О. І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливості його імплементації у вітчизняну практику . *Культура народів Причорномор'я*. 2017. № 99. 93-97.
46. Фінанси : підруч. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 687 с.
47. Фугало П. М. Сучасний стан міжбюджетних відносин в Україні. *Економічні науки*. №1 (38). С. 160-165.
48. Шулюк Б. С. Проблеми виконання місцевих бюджетів. *Збірка наукових праць «ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО»*. 2017. №13. С. 1279-1282.
49. Юшко С. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. *Світ фінансів*. 2019. № 3. С. 139–149.
50. Яфінович О. Місцеві бюджети та міжбюджетні відносини: досвід європейських країн та проблеми України . *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. № 2 (167). С. 92–100.
51. Lisyak L., Romenska K. THE DIRECTIONS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF USING LOCAL BUDGET FUNDS IN UKRAINE. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv Economics*. 2014. № 156. С. 100–105.